

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Факультет ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

Кафедра ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

другий (магістерський) рівень вищої освіти
(освітній ступінь)

на тему

Розробка засобів посилення державного впливу на соціальну безпеку в
Україні

Виконав(ла):

здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня, ф-ту ЕіП
групи 8.05.232.020.19.01,
спец. 232 «Соціальне забезпечення»
ОП «Управління соціальними
проектами»
Богдан А.В.

Керівник:

К.е.н., доцент
Сотнікова Ю.В.

Рецензент:

директор ТОВ «УКРАНАЛІТИКА»
Ломакін В.В.

Харків – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	9
1.1. Сутність соціальної безпеки	9
1.2. Особливості державного забезпечення соціальної безпеки	14
1.3. Критерії і показники соціальної безпеки в Україні	19
Висновки до 1 розділу	26
РОЗДІЛ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	28
2.1. Аналіз рівня життя та заробітної плати населення	28
2.2. Аналіз структури та сімейств домогосподарств	31
2.3. Аналіз стану соціальної безпеки	34
Висновки до 2 розділу	45
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАСОБІВ ПОСИЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ	47
3.1. Удосконалення державних механізмів забезпечення соціальної безпеки в Україні	47
3.2. Розроблення проєктної пропозиції та документації соціального проєкту «REINTEGRATION»	53
3.2.1. Ідентифікація соціального проєкту «REINTEGRATION»	53
3.2.2. Загальний опис соціального проєкту «REINTEGRATION»	54
3.2.3. Фінансове обґрунтування соціального проєкту «REINTEGRATION»	58
3.2.4. Соціальна ефективність проєкту	59
Висновки до 3 розділу	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Людина, перебуваючи в умовах існування, що швидко змінюються, потребує посилення психологічних ресурсів, які забезпечують її безпеку. Проблема забезпечення людини та її життєвого середовища, що впливає на становлення і розвиток, виступає пріоритетним завданням сучасної соціальної політики. Україна знаходиться на шляху Євроінтеграції, що особливо актуалізує питання самоідентифікації нації, психологічного комфорту та бажання працювати та жити на території рідної держави. Для того, щоб скоротити кількість людей, що виїжджають закордон в пошуках кращої долі, необхідно створити соціальні умови, які б дозволили розкрити потенціал особистості, забезпечити їй необхідні умови для життя, роботи та відпочинку. Все це актуалізує дослідження проблем соціальної безпеки нашої держави, особливо в регіональному розрізі.

Проблеми забезпечення соціальної безпеки на державному та регіональному рівнях досліджували вітчизняні науковці: Лібанова, Білорус та Лук'яненко, Давидюк, Пирожков, Скуратівський, Паламарук, Коленда, Весельська, Повстин, Новікова, Хомра й інші. Найбільш відомими дослідженнями соціальних проблем є праці вчених СНД Ілларіонова, Мініна, Серебряннікова та інших. Деякі з дослідників розглядають соціальну безпеку в контексті економічної безпеки держави: Новіков, Ілларіонов, Шевчук. Разом із цим актуальним завданням залишається системне дослідження саме соціальної безпеки держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів, оцінка рівня соціальної безпеки в Україні в регіональному розрізі, та врахування в ній особливостей існуючої системи цінностей, моралі в сучасному суспільстві, тобто психологічної складової.

Метою дипломною роботи є розробка механізму впливу держави на соціальну безпеку в Україні.

Для досягнення поставленої мети поставлені наступні завдання:

узагальнення й аналіз наукових підходів до визначення дефініції «соціальна безпека»;

дослідити особливості вітчизняного досвіду державного регулювання стану соціальної безпеки;

визначити перелік показників, за яким відбувається оцінка соціальної безпеки;

провести аналіз стану соціальної сфери в Україні;

оцінити рівень соціальної безпеки;

запропонувати механізм впливу держави на соціальну безпеку в державі;

розробити соціальний Проект, спрямований на досягнення високого рівня соціальної безпеки.

Об'єктом дослідження є соціальна безпека держави. Предметом дослідження є теоретичні та практичні підходи до забезпечення, показники стану соціальної безпеки.

Для проведення дослідження використовувалась статистична інформація, науково-методична та довідкова література й інші джерела інформації.

Теоретичною базою дослідження послужили праці вітчизняних фахівців у галузі аналізу стану соціальної безпеки, матеріали ЗМІ та Інтернет. Методичні основи аналізу і проектування, які використовуються в дипломній роботі, включають в себе так звані загальні методи дослідження: традиційний метод порівняння та деталізації; системний і комплексний підхід; метод аналізу та синтезу; метод анкетування, графічний метод для наглядного зображення отриманих результатів.

Науковими результатами робота є розробка механізму забезпечення соціальної безпеки в Україні, особливістю якого є виділення трьох рівнів забезпечення: держава, суспільство та людина.

В роботі задля покращення стану соціальної безпеки на рівні Харкова запропонований проєкт «REINTEGRATION», метою якого є формування

сприятливих умов роботи для працюючих, які повернулися на роботу з відпусток по догляду за дітьми, і таких, які мають дітей віком до 3 років.

В роботі визначено кошторис проєкту, відповідальних осіб та строки його реалізації. Крім того, окреслено соціальну ефективність впровадження даного проєкту: розповсюдження стратегій включення жінок в процеси економічного розвитку та забезпечення рівних прав і можливостей в економічній та соціальній сфері; підвищення кваліфікації та чутливості установ, що залучені до розробки та здійснення політики у сфері зайнятості – Міністерства соціальної політики, обласних управлінь праці та соціальної політики, управлінь сім'ї, дітей та молоді, профспілок та кадрових підрозділів компаній-роботодавців.

© Богдан А.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Сутність соціальної безпеки

Одним із пріоритетних напрямів соціальної політики є державна політика, спрямована на формування та збагачення соціальної безпеки людини і суспільства. Соціальний захист, соціальна безпека, з одного боку, та соціальний розвиток, соціальні відносини - з другого, органічно поєднані: без розвинутих соціальних відносин не може бути стабільної соціальної безпеки людини, суспільства, а остання значною мірою зумовлює розвиненість, зрілість процесів соціального, суспільного розвитку.

Поняття "соціальна безпека" в науковій літературі досліджено недостатньо, не знайшло відповідного розвитку в системі соціальної політики та національної безпеки України. В Декларації про державний суверенітет України соціальна безпека розглядається як "стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз" [15]. Закон України "Про основи національної безпеки України" визначає безпеку як "захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам" [23].

Базисом для забезпечення національної безпеки України, є реалізація захисту населення в політичній, військовій, культурній та економічній сферах [33].

Першою складовою є політична безпека, яку можна трактувати як відстоювання інтересів народу, демократичних цінностей. Відповідно до цього виділяють в контексті політичної безпеки регіональну, громадську, дипломатичну, інформаційну види безпек.

Другою складовою національної безпеки є військова, або воєнна безпека, як захищеність державного суверенітету, цілісності державних територій, демократичного конституційного ладу від зовнішніх та внутрішніх загроз [34]. Відповідно до такої трактовки, у складі воєнної безпеки розрізняють космічну, військово-промислову, радіаційну, морську, ядерно-хімічну види безпек.

Третьою складовою національної безпеки є культурна безпека, яка визначає стан в суспільстві, за якого можливе культурне та духовне відтворення нації, забезпечення її самоідентичності. До складу культурної безпеки відносять інтелектуальну, безпеку друку та ЗМІ, безпеку мистецтва та інші.

І останньою, але не менш важливою, є економічна безпека держави. Згідно Закону України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [51], економічна безпека є широким поняттям, яке включає в себе багато складових та представляє собою певний стан національної економіки, за якого державними органами влади забезпечується захист прав споживачів, підтримка національної валюти, скорочення дефіциту бюджету та інші заходи, які спрямовані на підтримку рівня життя населення і забезпечують прогресивний розвиток особистості та суспільства. До економічної безпеки включають виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, фінансову та соціальну види безпек. На останній зупинимося дещо детальніше.

Вченими поняття "соціальна безпека" трактується по-різному. В таблиці 1.1 представлений аналіз дефініції «Соціальна безпека» вітчизняними та закордонним вченими.

Проведений аналіз дозволив дійти висновку про те, що більшість науковців несправедливо оминають своєї увагою саме психологічну складову категорії «соціальна безпека» з огляду на суб'єктивний характер оцінки населенням рівня своєї захищеності, що ґрунтується на системі цінностей,

моральності та духовності, які склалися в певній країні в певний проміжок часу.

Таблиця 1.1

Дослідження трактовок дефініції «соціальна безпека» вітчизняними та закордонними авторами

Автор	Трактування дефініції «соціальна безпека»
1	2
Новікова	стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливу загроз національній безпеці, що є наслідком реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність [42]
Шевчук	стан життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог [64]
Русанова, Хомра	стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [62]
Мінін	стан суспільства, за якого забезпечується номінальний рівень соціальних умов і наданих благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних та інших, що визначають якість життя людини і суспільства [39]
Скуратівський	складова національної безпеки, що визначає стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам [54]
Лібанова	стан захищеності від загроз соціальним інтересам, а також є результатом реалізації соціальної політики [38]
Пирожков	результат ефективної соціальної політики, яка має застерігати суспільство від соціальних вибухів, відкритих і прихованих проявів громадської непокори та інших конфліктних ситуацій, сприяти підвищенню конкурентоздатності українського працівника за європейськими та світовими стандартами, виділяє її як важливу складову системи національної безпеки [45]
Білорус	надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікро-рівнях, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримка ефективного стимулювання діяльності людей, систем їхньої соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності [3]
Серебряков, Хлоп'єв	сукупність заходів щодо захисту інтересів країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури і відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь [53]

1	2
Паламарчук	недопущення умов, які б сприяли неприйнятному зниженню рівня життя верств населення і окремих соціальних груп, що обумовлює соціальну деградацію, а також забезпечення умов збереження соціальної перспективи для всіх прошарків населення [44]
Давидюк	сукупністю видів безпек, що зумовлені структурою людської життєдіяльності, її сферами: стійке функціонування соціальних інститутів, що забезпечує стабільний розвиток суспільства [13]
Повстин, Самійло	сукупність видів безпеки, що зумовлена структурою людської життєдіяльності, її сферами, відносинами окремих індивідів, груп людей... гарантує поліпшення якості життя для задоволення потреб людей, своєчасне й адекватне реагування держави та суспільства на кризові явища і суперечності, що дедалі більше загострюються [46]
Весельська	позитивно врегульований правовими нормами і реалізований на практиці стан, коли держава забезпечує наявними в її розпорядженні демократичними методами управління гідний рівень життя громадян та гарантує задоволення належних потреб її розвитку [6]
Коленда	стан захищеності інтересів населення від загроз щодо його соціального стану та рівня життєзабезпечення, за якого відбувається збереження та розвиток людського потенціалу, просте чи розширене відтворення населення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди і цілісності [29]

Саме тому, що найбільш доцільна трактовка даного терміну буде звучати як складова національної безпеки, яка проявляється в комплексі заходів, що реалізуються на державному рівні з метою досягнення захищеності інтересів населення від загроз щодо його соціального стану та рівня життєзабезпечення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди, цілісності, підтримка системи цінностей та моральності [33].

Основні засади державної політики, спрямованої на забезпечення національної безпеки у соціальній сфері, визначені в Законі України "Про основи національної безпеки України", це створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення зростання рівня життя і добробуту населення. До загроз національній безпеці України в зазначеному документі відносять: неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; кризу системи охорони здоров'я і соціального захисту населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб; загострення демографічної кризи; зниження можливостей

здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; прояви моральної та духовної деградації суспільства [23].

Структурно-функціонально система соціальної безпеки складається із таких елементів: суб'єктів соціальної безпеки (органи державного управління, інститути громадянського суспільства); об'єктів соціальної безпеки (інтереси та цінності людини, суспільства, держави); принципів формування та забезпечення соціальної безпеки; механізмів та інструментів державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки. Забезпечується соціальна безпека шляхом реалізації державної політики з використанням механізмів та інструментів державного управління. Важливим інструментом формування соціальної безпеки є дотримання соціальних стандартів якості та рівня життя. Держава повинна затвердити пріоритетними не мінімальні, а оптимальні соціальні стандарти, які мають забезпечити різним категоріям населення рівні соціальні можливості, перспективи горизонтальної і вертикальної мобільності та умови для саморозвитку [16, с. 487].

Соціальна безпека забезпечується в процесі трансформації суспільних, зокрема соціальних відносин. Основними складовими соціальної сфери, через які виявляється рівень забезпечення соціальної безпеки, зокрема, є добробут, рівень доходів населення, оплата праці, стан здоров'я, зайнятість, демографічна ситуація, соціально-класова диференціація, соціальний захист, пенсійне забезпечення тощо. Вона залежить від соціально-економічного розвитку, наявності людських, матеріальних, природних ресурсів.

Стан соціальної безпеки в Україні характеризується низьким рівнем та якістю життя громадян України, несформованістю середнього класу; значною часткою населення, яке живе за межею бідності, поглибленням демографічної кризи, скороченням тривалості життя, старінням населення.

Ситуація на вітчизняному ринку праці характеризується зростанням застійного безробіття, низькою ефективністю праці та недостатнім рівнем її оплати; зубожінням значної частини працюючого населення; відсутністю умов збереження і розвитку людського, трудового та інтелектуального потенціалу

країни; погіршенням стану здоров'я працівників; низькою вартістю робочої сили тощо. Не завжди соціальна допомога надається тим категоріям населення, які її дійсно потребують, призводячи до неефективного використання ресурсів та нерівності в системі соціального захисту.

Соціальні деформації (стрімке соціальне розшарування, збідніння широких верств населення, руйнація трудового потенціалу суспільства) створюють загрози соціальній безпеці України. Одним з головних чинників загрози соціальній безпеці держави є "соціальні суперечності, що виникають усередині соціальної системи, але не всі протиріччя, а лише ті, що призводять до соціального конфлікту" [46, с. 13]. Основними чинниками загроз національній безпеці у соціальній сфері виокремлено: низький рівень життя та соціальної захищеності значних верств населення; наявність великої кількості громадян працездатного віку, не зайнятих суспільно корисною діяльністю; незадовільний стан системи охорони здоров'я; тенденції моральної та духовної деградації в суспільстві; неконтрольовані міграційні процеси в країні тощо [30].

Відповідно, все, що знижує якість життя, завдає шкоди конкретній людині, суспільству в цілому, є факторами, які загрожують соціальній безпеці. Існує чітка залежність між показником соціальної стабільності суспільства та рівнем соціальної безпеки. Порушення соціальної стабільності суспільства неминуче призводить до підвищення соціальної небезпеки [34; 53].

1.2. Особливості державного забезпечення соціальної безпеки

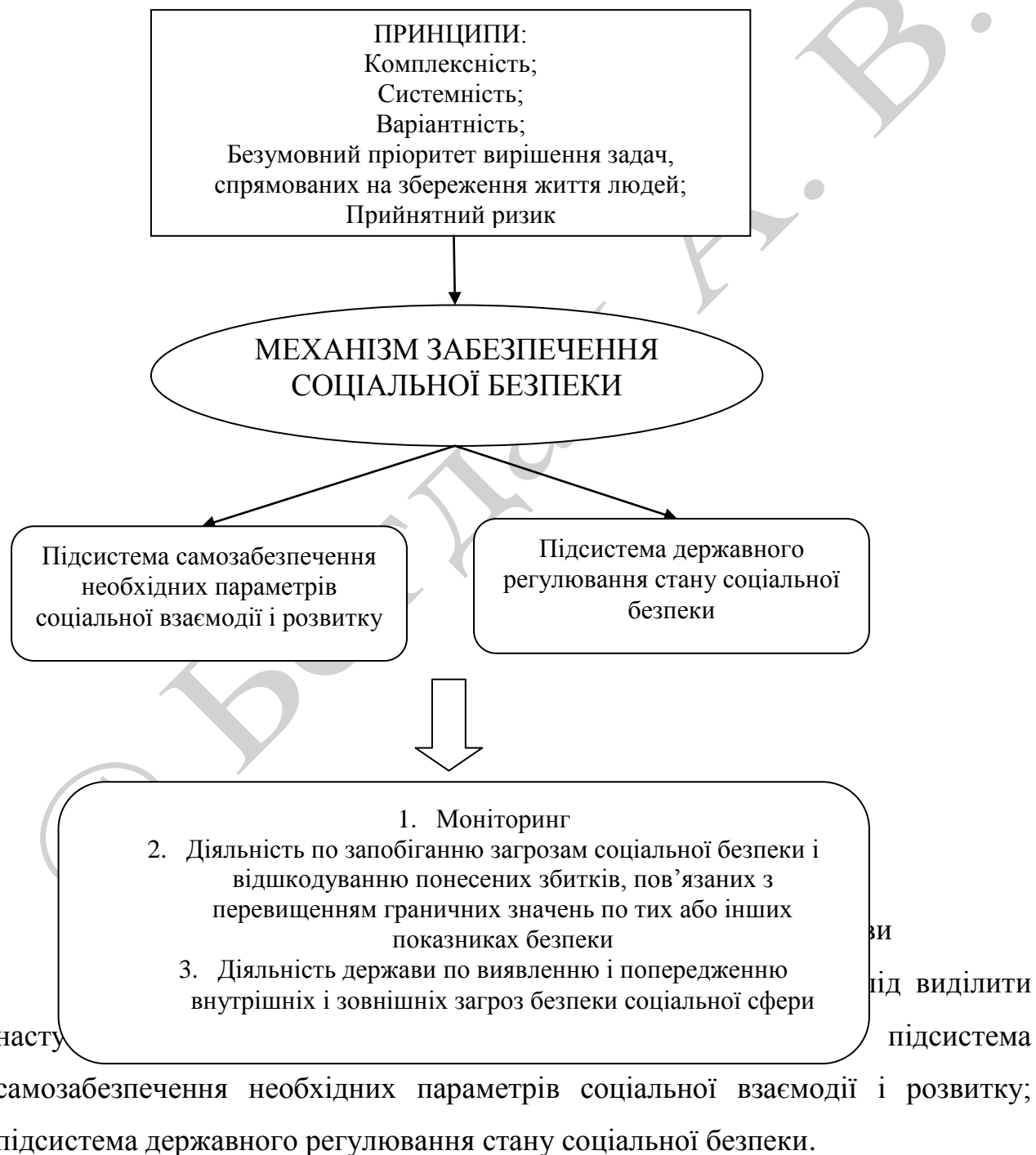
Забезпечення необхідного рівня соціальної безпеки потребує виявлення важливіших зв'язків і взаємозалежностей в сучасному житті суспільства, що виступають об'єктом цілеспрямованого впливу з метою підвищення рівня безпеки суб'єктів господарювання, наданню даним процесам системного характеру. За сучасних умов система безпеки набуває юридичної форми закріплення особливостей, цілей і задач діяльності по забезпеченню

соціально-економічної безпеки. У категоріях системи безпеки держава прагне формалізувати діяльність по формуванню належного рівня розвитку соціально-економічної сфери, законодавче закріпити її як одну з найважливіших функцій в сучасних умовах. Однак, на нашу думку, розгляд тільки формальної сторони процесів забезпечення безпеки, юридичних форм їх прояву не виправдано звужує об'єкт дослідження даної проблеми. Побудова системи забезпечення безпеки і її юридична констатація визначається передусім особливостями виробничих відносин в суспільстві. Тому об'єктивною основою забезпечення соціальної безпеки виступають процеси що протікають в економічному базисі. Сукупність таких процесів є результатом дії механізму забезпечення соціально-економічної безпеки. Зазначимо, що і в ході аналізу механізму забезпечення безпеки не можна повністю абстрагуватися від його юридичних форм і організаційно-правових проявів, однак їх доцільно розглядати в даному контексті як необхідний компонент регулювання соціально-економічного життя, елемент організаційно-управлінських відносин [62, с. 89].

Механізм забезпечення соціальної безпеки – це система організаційно-економічних і правових заходів по запобіганню соціально-економічним загрозам, що включає в себе наступні елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і суспільства з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз соціальної безпеки; вироблення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких приводить до нестабільності і соціальних конфліктів; діяльність держави по виявленню і попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз безпеки соціальної сфери. Як основу механізму забезпечення соціальної безпеки слід розглядати сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя в їх саморозвитку і саморуху. Тому механізм забезпечення безпеки здатний динамічно змінюватися, носити адаптивний характер, тобто адекватно відображати зміни у виробничих відносинах та продуктивних силах суспільства. Нарівні з наявністю об'єктивних процесів

соціального життя в своїй основі, механізм забезпечення соціальної безпеки випробовує на собі вплив суб'єктивних чинників. Останнє твердження означає наявність взаємозв'язку не лише з процесами економічного базису, але і надбудовними відносинами, особливо в частині формалізації механізму безпеки відповідно до цілей, задач, ідеології суспільного розвитку.

Структура механізму забезпечення соціальної безпеки представлений на рис. 1.1.

Механізм забезпечення соціальної безпеки здатний ефективно функціонувати лише при виконанні ряду вимог:

комплексність, тобто необхідність обліку всіх напрямів і форм прояву відносин що впливають на стан безпеки;

системність, тобто врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежності, так і зовнішніх чинників, як елементів соціально-економічного простору більш високого рівня, що з одного боку накладають певні обмеження на функціонування механізму соціальної безпеки, а з іншого відкриває додаткові можливості для його більш ефективно побудови;

варіантність (альтернативність), тобто виявлення і обґрунтування декількох варіантів вирішення протиріч, розрахунку траєкторій соціально-економічного розвитку в рамках функціонування єдиного механізму забезпечення економічної безпеки;

безумовний пріоритет вирішення задач і здійснення заходів направлених на збереження здоров'я і життя людини, підтримки нормальних умов її існування;

прийнятний ризик, тобто реалізації доступних заходів, направлених на захист людини в ринковому середовищі і недопущення подолання граничних ситуацій.

Необхідним представляється розгляд структурних компонентів що відносяться до складу механізму забезпечення соціальної безпеки. Охарактеризуємо основні з них.

1. Моніторинг являє собою інформаційноаналітичну систему спостережень за динамікою показників соціально-економічної безпеки країни. Така робота проводиться в багатьох країнах світу. Однак для України вона має особливе значення в зв'язку з тим, що перехідна економіка характеризується цілим рядом серйозних диспропорцій та протиріч і гострою нестачею ресурсів, надмірною нестійкістю соціальних показників. У зв'язку з цим зростає роль і вимоги до державної статистики, її об'єктивності,

компетентності і масштабності обхвату об'єктів спостереження, якості інформації і т. ін. [13, с. 34]

2. Діяльність по запобіганню загрозам соціальної безпеки і відшкодуванню понесених збитків, пов'язаних з перевищенням граничних значень по тих або інших показниках безпеки.

3. Найважливішим структурним елементом механізму забезпечення економічної безпеки суспільства є діяльність держави по виявленню і попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз безпеки соціальної сфери. Найбільш типовими напрями державної діяльності в цьому напрямку є:

виявлення випадків, коли фактичні або прогнозні параметри економічного розвитку відхиляються від граничних значень соціальної безпеки;

розробка комплексних державних заходів по виходу країни із зони небезпеки;

організація роботи по реалізації комплексу заходів з метою подолання або недопущення виникнення загроз соціальної безпеки;

експертиза рішень, що приймаються з фінансових, і господарських питань з позиції соціальної безпеки (законодавчі і інші нормативні правові акти обов'язково повинні пройти експертизу на предмет соціальної безпеки);

організація системи контролю за виконанням заходів по усуненню загроз соціальної безпеки.

Таким чином слід констатувати що забезпечення соціальної безпеки перетворюється в визначальний комплекс заходів спрямованих на: запобігання всьому спектру соціально-економічних загроз з точки зору стану, поведінки та настроїв населення; інтенсивне формування середнього класу як гаранта суспільної стабільності на ґрунті розширення адаптаційних можливостей населення; всебічну підтримку сім'ї як визначального соціального інституту; державний протекторат прожиткового мінімуму, який би забезпечував громадянам споживання на рівні простого відтворення; державні гарантії мінімальних заробітної плати, пенсій, виплат та забезпечення умов їх

зростання, посилення тенденцій самозабезпечення громадянами високої соціальної мобільності висхідного характеру.

В умовах постійної наявності деструктивних впливів економічного, політичного і соціального походження зростає необхідність безперервного здійснення діяльності по забезпеченню соціальної безпеки, розвитку і вдосконаленню її форм і напрямів. При цьому діяльність по забезпеченню безпеки органічно переростає в систему відтворення соціальної безпеки. Відтворення соціальної безпеки виступає як безперервний процес здійснення всіма суб'єктами комплексу заходів по досягненню соціально безпечного стану функціонування і розвитку. Необхідність відтворювального характеру забезпечення соціальної безпеки доводить і аналіз матеріальної основи даної діяльності, а саме економічного кругообігу доходів і витрат в масштабах як національної економіки, так і окремих її суб'єктних рівнів.

1.3. Критерії і показники соціальної безпеки в Україні

Реалізація стратегії стабільного розвитку України, як незалежної і процвітаючої держави не мислиться без залучення людського потенціалу з високим рівнем його розвитку. У цьому контексті важливо також відзначити, що поряд з вирішенням великого кола проблем, пов'язаних з трансформуванням суспільно-економічних та політичних відносин, суттєвого значення набиратиме процес розробки, створення та дослідження і поступового впровадження у життя системи соціально-економічних показників та індикаторів, які визначатимуть стан соціальної безпеки в Україні.

Стан системи соціальної безпеки в Україні на думку багатьох вітчизняних експертів та фахівців повинен здебільшого охоплювати показники збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства і держави, а також здійснювати індикативне регулювання соціальних процесів, соціальної сфери та її інфраструктури у розвитку

державного організму. Відповідно, механізм розробки і дослідження системи таких показників та індикаторів повинен сприяти виявленню та оцінці ступеня і міри соціальних загроз у системі забезпечення національної безпеки України. Завдяки такій системі з оцінкою різнопланових загроз можна виявити найбільш небезпечні процеси і деформаційні тенденції, які притаманні певному стану соціальної безпеки на різних етапах розвитку суспільного життя.

Побудова системи таких індикаторів та показників для України справа відносно нова, проте в окремих державах світу мають місце спроби впровадження такої системи уже декілька років поспіль (Австрія, Угорщина та Росія починаючи з другої половини 90-х років розвиток соціально-економічної ситуації та стан соціальної безпеки у суспільстві і державі досліджується та відслідковується за допомогою певної групи соціально-економічних індикаторів та показників, за умови проведення постійно діючого соціального моніторингу).

До групи таких інформаційних показників та індикаторів входять:

- показники якості життя населення і окремо взятого середньостатистичного громадянина держави;
- демографічні показники суспільного розвитку, а також індикативні регулятори соціальних процесів та соціальної сфери держави.

Для оцінки стану соціальної безпеки в Україні можна застосовувати офіційну методика, що регулярно змінюється, чи альтернативні методики розроблені чи оптимізовані науковцями.

Першочергово офіційна методика визначення рівня соціальної безпеки як складової економічної безпеки затверджена наказом Міністерства економіки України №60 у 2007 році. Дана методика передбачала оцінку за 14 критеріями:

частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності);

частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму;

відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму;

відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму;

відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін;

відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10% найменш забезпеченого;

частка витрат на харчування у загальному вигляді споживчих грошових витрат домогосподарств;

рівень безробіття;

рівень тривалого безробіття у працездатному віці;

наявність житлового фонду в середньому на одну особу;

кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб;

обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я;

обсяг видатків зведеного бюджету на освіту;

охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою [26].

В 2013 році було запропоновано Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [51], відповідно до яких індекс соціальної безпеки складається з наступного переліку показників.

співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на особу працездатного віку;

співвідношення розміру трудової пенсії до прожиткового мінімуму непрацездатних осіб;

кількість ВІЛ-інфікованих осіб з вперше встановленим діагнозом, осіб на 100 тис. осіб населення;

кількість хворих на активний туберкульоз із вперше встановленим діагнозом, осіб на 100 тис. осіб населення;

рівень злочинності .

Немає єдиної думки щодо переліку індикаторів і серед вітчизняних науковців. Проведемо аналіз показників, які відносять вітчизняні науковці для визначення рівня соціальної безпеки держави (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Показники соціальної безпеки

Автор	Перелік показників
Коваль О.П.	Кількість протестних акцій; масовість; тривалість; форма (вид) протестних акцій; законність; стихійність [26]
Куценко В. І., Удовиченко В. П.	потенційні небезпечні умови (явища), перманентні (постійні, безперервні) і тотальні (загальні, всеохоплюючі) [34]
Баланда А. Л.	безробіття; нелегальна зайнятість; нелегальна трудова міграція; бідність [1]
Скуратівський В., Линдюк О.	низький рівень та якість життя громадян України, несформованість середнього класу; частка населення, яке живе за межею бідності; динаміка поглиблення демографічної кризи; тривалість життя; старіння населення [55]
Завора Т. М.	тіньова зайнятість, тіньова зарплата [20]
Методика визначення рівня соціальної безпеки від 2007 року	частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності); частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму; відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму; відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму; відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін; відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10% найменш забезпеченого; частка витрат на харчування у загальному вигляді споживчих грошових витрат домогосподарств; рівень безробіття; рівень тривалого безробіття у працездатному віці; наявність житлового фонду в середньому на одну особу; кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб; обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я; обсяг видатків зведеного бюджету на освіту; охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою [50]
Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України	співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на особу працездатного віку; співвідношення розміру трудової пенсії до прожиткового мінімуму непрацездатних осіб; кількість ВІЛ-інфікованих осіб з вперше встановленим діагнозом; кількість хворих на активний туберкульоз із вперше встановленим діагнозом, осіб на 100 тис. осіб населення; рівень злочинності [51]

Не зважаючи на більше чи менше акцентування уваги окремих авторів та офіційних методик на різних аспектах соціальної безпеки всі вони сходяться

на первинності матеріального чинника. Люди, які зможуть дозволити собі якісне медичне забезпечення, корисну їжу, повноцінний відпочинок та гарантії співучасті держави у випадку непередбачуваних обставин, будуть мати всі підстави для менталітету народу відданого своїй державі.

Система взаємопов'язаних показників повинна базуватися на певних законодавчо-нормативно-правових актах і насамперед, на основних положеннях Законів про соціальний захист населення, або на державних гарантіях та стандартах соціального захисту населення, які надає власне держава. Певною мірою саме державна система соціальних гарантій та стандартів зможе бути дієвим механізмом у забезпеченні соціального захисту населення, незалежно від змін у суспільно-політичному житті держави. Побудова реєстрової системи має передбачати:

- по-перше, застосування порівняльних методів аналізу й оцінки поточної соціально-економічної ситуації у державі в поєднанні з експертною оцінкою рішень, які приймаються на найвищому державному рівні з питань соціальної політики та соціальної сфери;

- по-друге, використання методів кластерного аналізу, які охоплюють як всю проблему, так і окремі її аспекти. Застосування зазначених методів розширює можливість проведення різноманітних зіставлень на багатомірних об'єктах соціальної сфери та її інфраструктури в державі. Концентрація зусиль на багатомірному порівняльному аналізі, дає можливість одержати прийнятні результати в умовах відсутності жорстких обмежень кількості показників, обраних для аналізу та оцінки;

- по-третє, доцільно, на наш погляд, розглядати динаміку розвитку стану загроз у сфері соціальної безпеки України у поєднанні та з урахуванням існуючих національних інтересів і пріоритетів системи забезпечення національної безпеки України;

- по-четверте, в умовах українських реалій не менш доцільно і раціонально застосовувати методологічні підходи, які прийняті у всьому світі з цієї проблематики. Зокрема, мова йде про використання та застосування

основних показників «Індекс людського розвитку» (Матеріальний добробут населення; Умови проживання населення; Соціальне середовище; Стан і охорона здоров'я; Рівень освіти населення; Демографічний розвиток; Екологічна ситуація; Фінансування людського розвитку).

Запропонована методична база щодо такого системного аналізу й оцінки окремих проблем соціальної безпеки в контексті загально визнаних норм, принципів та стандартів національної безпеки, дозволяє визначити основні закономірності, притаманні процесам, які розглядаються, виявити їхню пріоритетність та взаємний вплив, а також розробити головні напрямки сучасної соціальної стратегії та спрогнозувати можливий перебіг соціально-економічних подій у державі та суспільстві.

Проте, під час аналізу процесів, які мають місце у соціально-економічній сфері життєдіяльності суспільства, доцільно також виділяти та акцентувати увагу на найбільш важливих складових цієї сфери, до яких передусім слід віднести:

- міцність і надійність усіх елементів існуючої в державі соціально-економічної системи;
- державні і недержавні механізми стримування дестабілізуючих факторів у розвитку економічної та соціальної сфери;
- умови та заходи щодо можливості та доцільності модернізації цієї сфери.

Разом з тим, до основних принципів забезпечення стабільного розвитку соціально-економічної сфери у функціонуванні суспільства і держави слід віднести:

- верховенство норм діючих законів;
- додержання балансу суспільних інтересів в порівнянні з інтересами держави і окремо взятої особи;
- взаємна відповідальність усіх членів суспільства перед державою та держави перед усіма членами суспільства.

Проте, слід також враховувати й існування наявності певних протиріч між окремими громадянами і державою під час забезпечення державою реалізації прав і свобод громадян. Саме тому, для формування цілісного уявлення про можливі соціально-економічні показники та індикатори доцільно у першу чергу створити: банк даних щодо таких показників та індикаторів; нормативну базу даних щодо можливої зміни основних параметрів показників та індикаторів у правовому полі держави; а також можливі та реальні механізми щодо забезпечення гармонійного поєднання існуючих показників з реаліями розвитку соціально-економічної сфери.

Відтак, система індикаторів та показників зводиться до наступної градованої моделі, яка будується на основі вищезазначених складових частин, принципів та чинників із застосуванням відповідної концептуальної моделі розробленої фахівцями Комісії ООН з питань сталого розвитку.

Зазначена концептуальна модель фактично має вигляд певної програми та до її складу входять набори індикаторів та параметрів, які базуються майже на 150 чинниках людського, соціального та економічного розвитку. Індикатори та показники відрізняються: по відношенню до дії чинників небезпек; до стану оточуючого середовища; до дії напрямків та процесів реагування на виклики загроз. Індикатори стабільного розвитку за своєю суттю та змістом здебільшого є основою у формуванні сценаріїв соціально-політичного та економічного розвитку суспільства і держави. У відповідності до прийнятої та запровадженої методики ООН Концепція сталого розвитку передбачає наявність та дію відповідних індикаторів та показників, зокрема:

1. Соціальні характеристики: боротьба з бідністю. Головний показник відсоток безробіття та індекс бідності. Демографічна стабільність. Щільність населення. Міграційні та еміграційні показники. Захист і підтримка здоров'я населення. Базова санітарія та мінімальні медичні послуги. Підтримка стабільного розвитку населення. Темпи приросту міського та сільського населення.

2. Економічні характеристики: міжнародне співробітництво в межах існуючих ринків праці, товарів та послуг і виробництва. Фінансові ресурси країни. Технологічні можливості та потенціал держави.

3. Екологічні характеристики: стан оточуючого середовища. Інтегральний підхід до планування та управління ресурсами. Збереження біологічного різноманіття фауни та флори.

Висновки до 1 розділу

Соціальна безпека – складова національної безпеки, яка проявляється в комплексі заходів, що реалізуються на державному рівні з метою досягнення захищеності інтересів населення від загроз щодо його соціального стану та рівня життєзабезпечення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди, цілісності, підтримка системи цінностей та моральності.

Структурно-функціонально система соціальної безпеки складається із таких елементів: суб'єктів соціальної безпеки (органи державного управління, інститути громадянського суспільства); об'єктів соціальної безпеки (інтереси та цінності людини, суспільства, держави); принципів формування та забезпечення соціальної безпеки; механізмів та інструментів державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки. Забезпечується соціальна безпека шляхом реалізації державної політики з використанням механізмів та інструментів державного управління.

Механізм забезпечення соціальної безпеки – це система організаційно-економічних і правових заходів по запобіганню соціально-економічним загрозам, що включає в себе наступні елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і суспільства з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз соціальної безпеки; вироблення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких приводить до нестабільності і соціальних конфліктів; діяльність держави по виявленню і попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз безпеки соціальної

сфери. Як основу механізму забезпечення соціальної безпеки слід розглядати сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя в їх саморозвитку і саморуху.

Стан системи соціальної безпеки в Україні на думку багатьох вітчизняних експертів та фахівців повинен здебільшого охоплювати показники збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства і держави, а також здійснювати індикативне регулювання соціальних процесів, соціальної сфери та її інфраструктури у розвитку державного організму.

В літературі не склалося єдиного підходу щодо визначення вичерпного переліку показників, що найкращим чином характеризують стан соціальної безпеки української держави. Поряд із нормативно-правовими засадами визначення цього переліку, існують роботи вітчизняних науковців. Узагальнення цих критеріїв дозволяє згрупувати ці показники у три великі групи:

1. Соціальні характеристики: боротьба з бідністю. Головний показник відсоток безробіття та індекс бідності. Демографічна стабільність. Щільність населення. Міграційні та еміграційні показники. Захист і підтримка здоров'я населення. Базова санітарія та мінімальні медичні послуги. Підтримка стабільного розвитку населення. Темпи приросту міського та сільського населення.

2. Економічні характеристики: міжнародне співробітництво в межах існуючих ринків праці, товарів та послуг і виробництва. Фінансові ресурси країни. Технологічні можливості та потенціал держави.

3. Екологічні характеристики: стан оточуючого середовища. Інтегральний підхід до планування та управління ресурсами. Збереження біологічного різноманіття фауни та флори.

РОЗДІЛ 2

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз рівня життя та заробітної плати населення

Основним джерелом грошових доходів працівників та характеристикою рівня добробуту всіх членів суспільства є заробітна плата.

Відповідно до Закону України "Про оплату праці", заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [21]. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Як важлива соціально-економічна категорія, заробітна плата в ринковій економіці має виконувати такі функції:

- відтворювальну, яка полягає в забезпеченні можливості відтворення робочої сили; стимулюючу (мотиваційну), спрямовану на підвищення зацікавленості у розвитку виробництва;

- соціальну, що сприяє реалізації принципу соціальної справедливості;

- обліково-виробничу, характеризує міру участі живої праці в процесі утворення ціни продукту, його частку в сукупних витратах виробництва.

Проведемо аналіз динаміки та рівня мінімальної заробітної плати в Україні.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України, як правило, один раз на рік під час затвердження Державного бюджету України з урахуванням пропозицій, вироблених шляхом переговорів, представників професійних спілок, власників або уповноважених ними органів, які об'єдналися для ведення колективних переговорів і укладення генеральної угоди. Розмір мінімальної заробітної плати переглядається залежно від зростання індексів цін на споживчі товари і тарифів на послуги за угодою сторін колективних

переговорів.

Аналіз динаміки розміру середньомісячної заробітної плати за останні 10 років за видами економічної діяльності представлений на рис. 2.1. Найвищий рівень заробітної плати за весь період спостерігається в фінансовій та страховій діяльності. Найменший – в сфері охорони здоров'я та освіти. Загальною тенденцією є поступове збільшення абсолютного значення середньої заробітної плати за видами економічної діяльності з 500 грн у 2002 році до 15000 грн у вересні 2019 року.

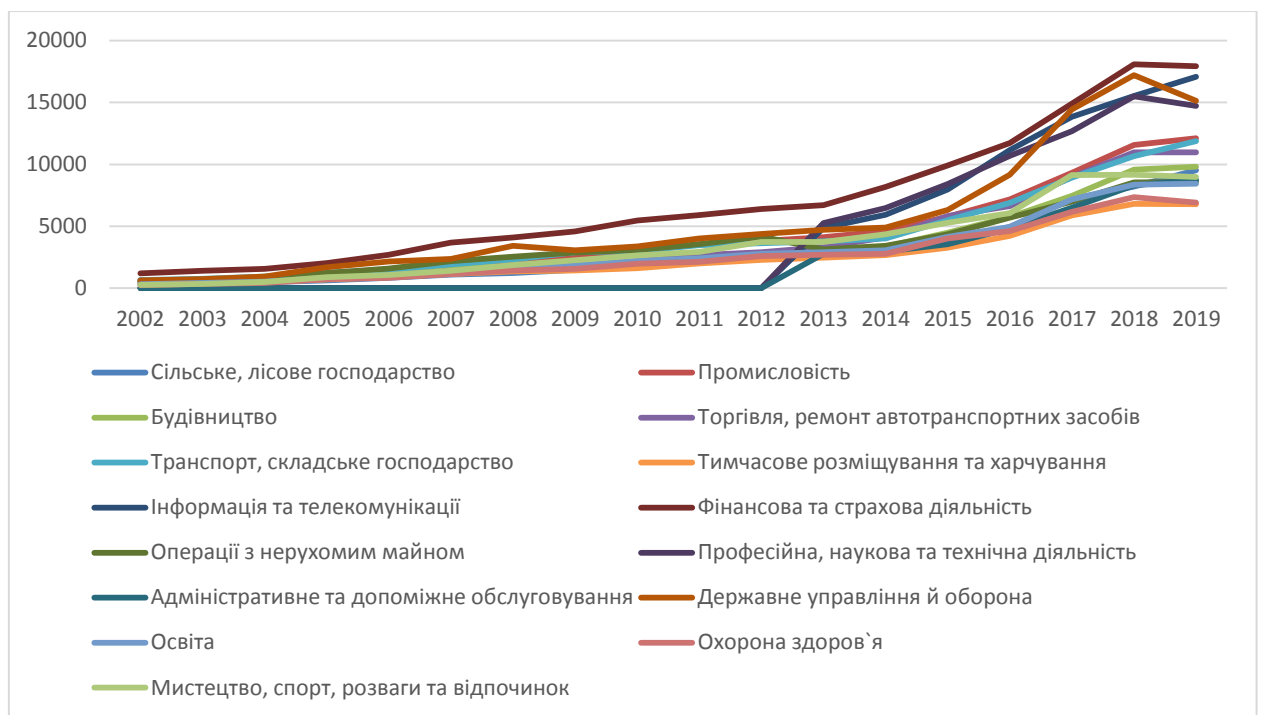

Рис. 2.1. Динаміка розміру середньомісячної заробітної плати у 2002-2019 рр. [16]

Проте підвищення розміру середньої заробітної плати не відображає реальних тенденцій з огляду на рівень інфляції, який поглинає підвищення номінальної заробітної плати. Для цього необхідно аналізувати середньомісячну у співвідношенні до мінімальної та прожиткового мінімуму.

Аналіз співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати в Україні, дозволяє зробити висновок про те, що навіть після помітного підвищення в 2017 році розміру мінімальної заробітної плати,

склало 0,59, або 59%. Це свідчить про те, що підвищення мінімального розміру заробітної плати не здійснило суттєвого впливу на розмір середньої заробітної плати. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Співвідношення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати в Україні у 2000-2017 рр.[16]

Роки	Прожитковий мінімум для осіб прездатногоого віку, грн (в середньому за рік)	Середня заробітна плата, грн	Співвідношення середньої з/п до прожиткового мінімуму	Мінімальна заробітна плата, грн (в середньому за рік)	Співвідношення мінімальної з/п з прожитковим мінімумом	Співвідношення мінімальної та середньої з/п
2000	270	230	0,9	90	0,33	0,39
2001	311	311	1	118	0,38	0,38
2002	342	379	1,1	152	0,44	0,4
2003	342	462	1,4	185	0,54	0,4
2004	362	590	1,6	221	0,61	0,37
2005	423	806	1,9	298	0,7	0,37
2006	463	928	2,0	375	0,8	0,4
2007	516	1197	2,3	430	0,83	0,36
2008	607	1573	2,6	528	0,87	0,34
2009	663	1650	2,5	650	0,98	0,39
2010	848	1982	2,3	894	1,05	0,45
2011	923	2370	2,6	997	1,08	0,42
2012	1022	2752	2,7	1104	1,08	0,4
2013	1142	2979	2,6	1182	1,03	0,39
2014	1176	3149	2,7	1218	1,04	0,39
2015	1253	3502	2,8	1298	1,04	0,37
2016	1460	4362	2,98	1476	1,01	0,33
2017	1622	5378	3,31	3200	1,97	0,59

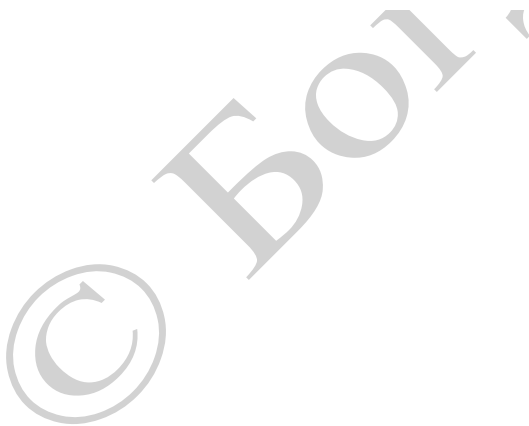
Необхідно також відзначити, що за 2017 р. розмір мінімальної заробітної плати становив 197% величини прожиткового мінімуму, тобто перевищував його в два рази. При таких співвідношеннях із вартістю вельми обмеженого набору прожиткового мінімуму мінімальна заробітна плата не дозволяє виконувати відтворювальні, економічні і соціальні функції, якими вона фактично наділена соціальним, зокрема міжнародним, законодавством інших країн, і не виконується в цій частині українським законодавством. При цьому такі функції (якщо орієнтуватися не на передусім занижений прожитковий мінімум, а на мінімально прийнятний для їх гіпотетичного виконання мінімальний споживчий бюджет) лише обмеженою мірою реалізуються при існуючому в даний час рівні середньої заробітної плати. Ці обмеження є ще більш істотними, якщо враховувати безпрецеденту для країн з ринковою економікою диференціацією за між-, внутрігалузевими і внутрівиробничими рівнями заробітної плати. В умовах такої диференціації, яка поки що не має тенденції до зниження, для дуже значної частини

найманих працівників і членів їх сімей економічні можливості навіть для простого відтворення залишаються істотно нижчими за необхідні.

2.2. Аналіз структури та сімейств домогосподарств

Відповідно до ЗУ «Про перепис населення», домогосподарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти [22]. Аналіз добробуту домогосподарств в Україні доцільно розпочати з виявлення основних статей витрат, тобто на що домогосподарства витрачають більшу частину своїх коштів.

На рис. 2.2 представлений аналіз грошових витрат домогосподарств України. Наочно можна побачити, що найбільша питома вага приходить на продовольчі товари, що характеризує неправильну структуру споживчого кошика. За умови ефективного функціонування економіки та високого рівня доходів, основні витрати приходить на категорію непродовольчих товарів. В нашому ж суспільстві, нажаль, більша частина витрат направлена на те, щоб вижити.

Структура грошових витрат домогосподарств України

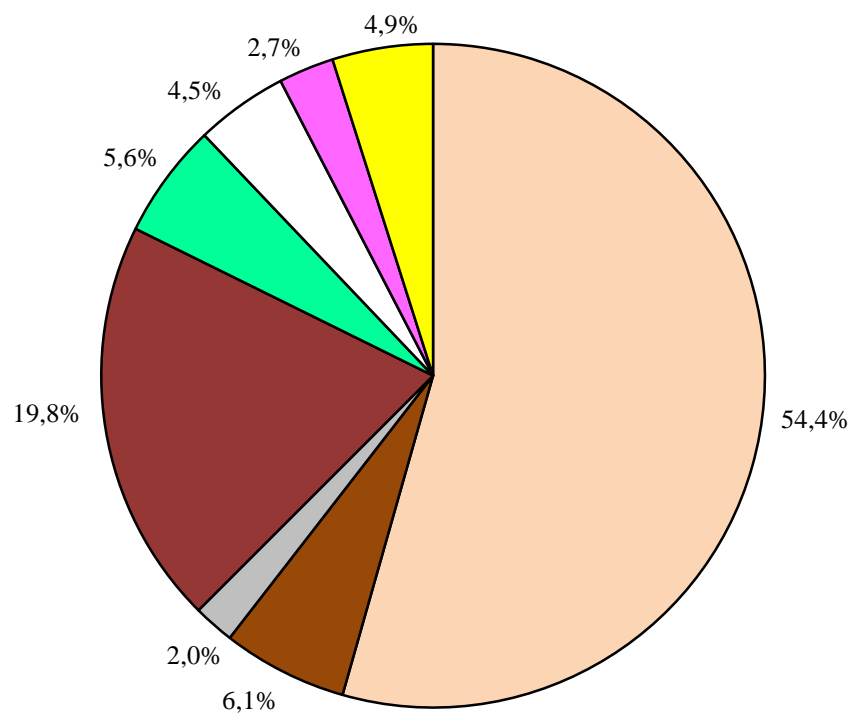

Рис. 2.2. Структура грошових витрат домогосподарств України в 2019 році [16]

На наступному рисунку представлений аналіз грошових доходів домогосподарств в Україні. Найбільшу питому вагу (54,4%) складає дохід від оплати праці, на другому місці пенсії стипендії та соціальні допомоги (19,8%).

Структура сукупних ресурсів домогосподарств України

□ Оплата праці

■ Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості

□ Доходи від продажу сільськогосподарської продукції

■ Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії, надані готівкою

■ Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи

□ Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель

■ Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива, на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку, на оплату послуг транспорту, зв'язку

■ Інші надходження

Рис. 2.3. Структура сукупних ресурсів домогосподарств в Україні в 2019 році [16]

2.3. Аналіз стану соціальної безпеки

Аналіз та оцінка стану соціальної безпеки вимагає використання певної методики. Існують різні підходи до оцінювання соціальної безпеки. Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 затверджено Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, яка визначає перелік основних індикаторів економічної безпеки (в тому числі соціальної безпеки як складової економічної безпеки), їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи обчислення інтегрального індексу економічної безпеки. Зазначена методика базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці України і застосовується Міністерством економіки для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності (тобто соціальна безпека аналізується як окрема складова, до складу інтегрального індексу якої входять 14 індикаторів) [50].

Рівень соціальної безпеки держави оцінюють за значенням інтегрального індикатора соціальної безпеки. Разом з тим, щоб з'ясувати, за рахунок яких факторів відбулося зниження чи підвищення значення індикатора, слід проаналізувати динаміку основних його складових – чотирнадцяти індикаторів соціальної безпеки (табл. 2.2):

1. Аналіз частки населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), виявив, що основних прогностичних показників бідності, які були затверджені Стратегією подолання бідності, не було досягнуто у період із 2009 по 2019 р., а фактичні показники значно перевищували значення запланованих величин [16]. Так, у 2019 році межа бідності, розрахована відповідно до критерію, зазначеного у Стратегії, 944 грн на місяць, а межа злиденності – 755 грн. За межею бідності опинилися 24,1% населення, причому 46,6% з них перебували за межею злиденності. Показник глибини бідності склав 20,9%, так бідному населенню не вистачало в середньому 179,8 грн. до зазначеної межі бідності. При цьому сукупний дефіцит доходів бідних становив 2108 млн.грн на місяць [16].

2. Динаміка зміни прожиткового мінімуму та частки населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, зменшилася із 82,7% у 2009 р. до 23,9% у 2019 р. Зміна частки населення, що перебуває за межею бідності за критеріями національної межі та прожиткового мінімуму, свідчить, що рівень бідності, розрахований за першим критерієм, залишався приблизно на одному рівні (24,1 – 28,1%), тоді як цей показник, розрахований з використанням прожиткового мінімуму, змінювався доволі швидкими темпами.

3. Аналіз відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму встановив його збільшення у 2,5 рази у 2019 р. порівняно із 2009 р. Незважаючи на позитивну динаміку зазначеного індикатора, доцільно констатувати низький рівень заробітної плати населення.

4. Індикатор «відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму» знаходиться у небезпечній зоні, оскільки його значення протягом аналізованого періоду менше від 1,5 (рис. 2.4).

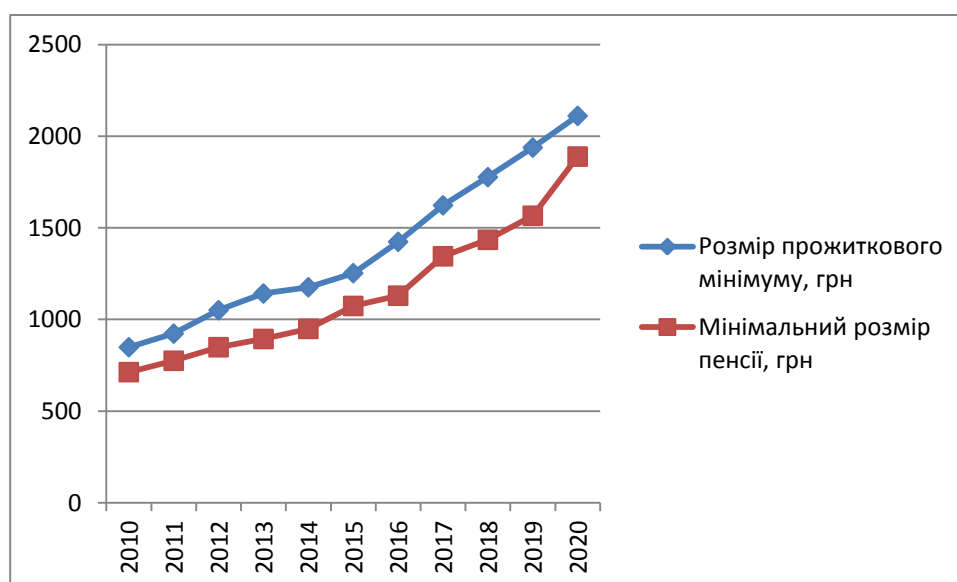

Рис. 2.4. Динаміка мінімального розміру пенсії та прожиткового мінімуму за 2010 – 2020 роки [16]

Розрив у відношенні мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, який встановлено починаючи із 2010 р., указує на необхідність

подальшого реформування пенсійної системи України і в першу чергу шляхом запровадження накопичувального пенсійного забезпечення.

5. Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін. Розрахунки цього індикатора оцінки стану соціальної безпеки свідчать, що протягом 2009 – 2019 рр. сукупні ресурси домогосподарств зростали швидшими темпами, ніж підвищувалися ціни на товари та послуги, тобто зростання ресурсів домогосподарств випереджало інфляцію. Винятком став 2009 рік, оскільки індекс сукупних ресурсів є меншим близько на 10 відсоткових пунктів за індекс споживчих цін, що, на нашу думку, є наслідком другої хвилі економічної кризи в країні та світі.

6. Відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10% найменш забезпеченого. Щорічне зменшення цього показника вказує на скорочення розриву між найбагатшим і найбіднішим населенням України.

7. Частка витрат на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств. Проведений аналіз виявив, що частка споживчих сукупних витрат домогосподарств має тенденцію до зменшення: у 2019 р. їх питома вага знизилася до 45,6%. У першу чергу це стало результатом зменшення питомої ваги витрат, спрямованих на харчування та безалкогольні напої. Разом з тим негативним явищем є зростання обсягу витрат та відповідно їх частки у сукупних витратах, що здійснюються домогосподарствами на придбання алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Одночасно частка витрат, що припадають на неспоживчі цілі, протягом досліджуваного періоду зросла з 6,3 до 31,1% у 2019 році. З одного боку, це може свідчити про поліпшення матеріального стану сімей та зростання обсягу коштів, які можуть бути спрямовані на заощадження чи капітальні вкладення й ремонт, проте з іншого – таке явище може бути наслідком зростанням податкового навантаження на громадян та збільшення обсягу обов'язкових платежів. У Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України наведено критичне значення цього показника – 50%, тобто не більше половини сукупних витрат домогосподарств

має бути витрачено на споживання продуктів харчування. Згідно з дослідженням Міжнародної організація праці Global Wage Report, найменші витрати на харчування у відсотках до сукупних витрат – 20% у Бельгії, Данії, Норвегії, Нідерландах, Швейцарії. Найбільше значення показника – до 80% – Молдова, Румунія, Вірменія.

8. Рівень безробіття за методологією МОП. Динаміку зміни чисельності зайнятого населення, а також рівня безробіття, обчисленого за методологією МОП наведено на рис. 2.5. Починаючи з 2010 р. по 2013 р. рівень безробіття поступово знижувався, але у 2014 р. значення показника зросло на 2%, що викликано війною на Донбасі та погіршенням загальної економічної ситуації в країні. У 2014 -2017 рр. відбувалися несуттєві коливання в більшу або меншу сторону (на 0,2%), і з 2017 року спостерігається тенденція до зменшення рівня безробіття в країні.

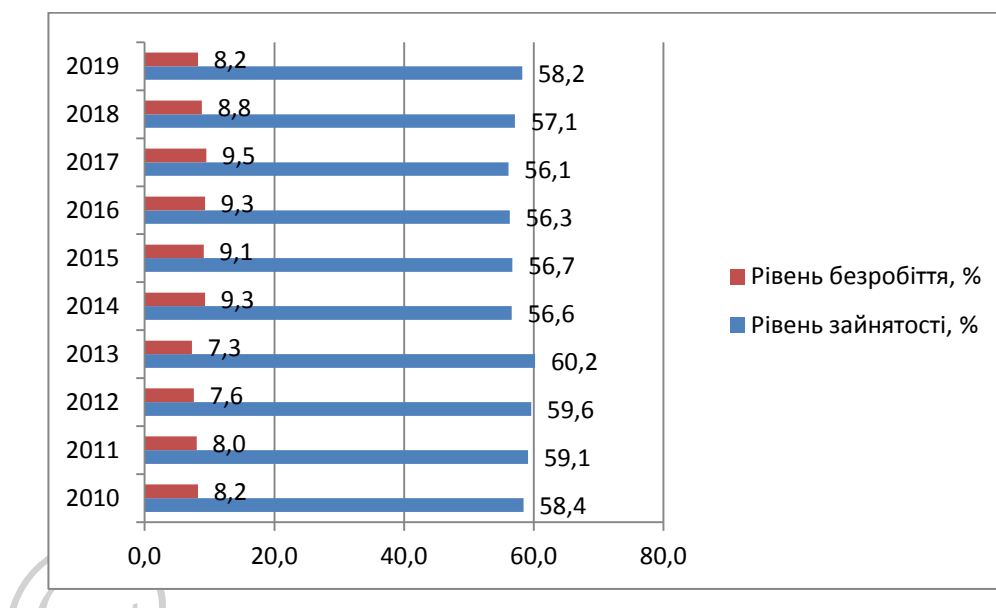

Рис. 2.5. Динаміка зайнятого та безробітного населення в Україні за період 2010-2019 рр. [16]

9. Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних). Динаміка зміни частки довготривалого безробітного населення свідчить про позитивну тенденцію до зменшення частки осіб, що не мали роботу понад 6 місяців (з 79,2 у 2009 р. до 42,2% у 2019 р.). Їх питома вага у

2019 р. зросла на 10 відсоткових пунктів порівняно з попереднім роком (до 52,9%). З урахуванням того, що порогове значення цього індикатора є 25 – 30%, протягом усього досліджуваного періоду, незважаючи на тенденцію до зниження, цей індикатор соціальної безпеки знаходився в небезпечній зоні. Крім того, негативним явищем є доволі висока середня тривалість незайнятості, яка протягом 2009 – 2019 років (за винятком 2018 і 2019 років) була більшою одного року.

10. Показник «наявність житлового фонду в середньому на особу» зростав із 20,7 м² у 2009 р. до 23,3 м² у 2019 р. З урахуванням того, що порогове значення для цього індикатора – 25 м², протягом аналізованого періоду рівень забезпеченості населення житлом був незадовільним. Наявність у 2018 р. у 7033 тис. сімей житлової площі на одну особу меншої за санітарні норми (13,65 м²) актуалізує доцільність реформування житлової політики держави.

11. Для оцінювання рівня соціальної безпеки застосовують індикатор, що характеризує кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб. Цей індикатор протягом усього аналізованого періоду знаходився в небезпечній зоні, більше того – спостерігається динаміка до підвищення значення показника, причому темпи його зростання є загрозливими: у 2009 р. на 100 осіб зареєстровано 68 випадків захворювань, у 2019 – 72 [6]. Причинами такого стану є: низький рівень доходів деяких груп населення і як наслідок – відсутність повноцінного харчування та недоступність медичних послуг для такого населення; вплив навколишнього середовища; доступність і якість медичної допомоги.

12. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я у відсотках до ВВП. Аналіз динаміки обсягу видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я у відсотках до ВВП, виявив, що за період із 2009 по 2014 р. відбувалося щорічне його зростанням. У період із 2015 по 2018 р. індикатор почав зменшуватися (у 2018 році показник становив 3,54%) з наступною тенденцією до зростання у 2019 р. і перебування його значення у безпечній

зоні. Відповідно до досліджень Всесвітньої організації охорони здоров'я, фінансування охорони здоров'я на рівні 6,41% ВВП розцінюється як мінімальний рівень фінансування, здатний забезпечити виживання медичної галузі; 3,2% ВВП – як критичний рівень, за якого відбувається зниження рівня і зменшення обсягу медичної допомоги на 1/3; 1,6% ВВП – як позамежний, що розцінюється як рівень повного руйнування структури медичної галузі [16]. Таким чином, фінансування охорони здоров'я за рахунок бюджетних коштів в Україні знаходиться на критичному рівні, що потребує реформування системи охорони здоров'я та запровадження медичного страхування.

13. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту у відсотках до ВВП. Оцінка рівня соціальної безпеки України враховує індикатор обсягу видатків зведеного бюджету на освіту у відсотках до ВВП, порогове значення якого 8,3%. Незважаючи на позитивну тенденцію до збільшення цього індикатора із 4,68% у 2009 році до 7,37% у 2019 р. протягом 2009 – 2019 р. рівень державного фінансування освіти в Україні був недостатнім.

14. Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою. Значення вказаного індикатора протягом усього періоду було наближеним до оптимального і до 2017 р. поступово зростало (з 98% у 2009 році до 99,5% у 2019). З 2018 року показник дещо знизився (до 99%), а у 2019 році 97% випускників 9-х класів продовжили навчання для здобуття повної середньої освіти. Зниження цього індикатора свідчить про негативні зміни в соціально-економічному середовищі країни, що пов'язано з низьким рівнем та якістю життя сімей, у яких проживають такі діти.

Ще один підхід оцінки стану соціальної безпеки запропонований в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [4]. В основу розрахунку покладені наступні індекси:

співвідношення номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на особу працездатного віку (Var 1);

співвідношення розміру трудової пенсії до прожиткового мінімуму непрацездатних осіб (Var 2);

кількість ВІЛ-інфікованих осіб з вперше встановленим діагнозом, осіб на 100 тис. осіб населення (Var 3);

кількість хворих на активний туберкульоз із вперше встановленим діагнозом, осіб на 100 тис. осіб населення (Var 4);

рівень злочинності (Var 5).

Аналіз нормативно-правового забезпечення розрахунку індексу соціальної безпеки дозволяє дійти висновку про відсутність переліку показників, які б характеризували загальний психологічний стан суспільства. Це так звані індекси соціальної напруги, в основу яких покладені показники, що характеризують стан соціальної та економічної сфери, низьке для стимуляторів і високе для дестимуляторів значення яких можуть спровокувати зростання невдоволення в суспільстві:

заборгованість із виплати заробітної плати (Var 6) – дестимулятор;

рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг (Var 7) – стимулятор;

рівень зареєстрованого безробіття (Var 8) – дестимулятор;

кількість працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості (Var 9) - дестимулятор.

Задля аналізу цих індикаторів в регіональному розрізі, а також з метою подальших досліджень цього питання, проведено кластерний аналіз регіонів України за індикаторами соціальної безпеки у 2018 році (таблиця 2.3), рис. 2.6.

Вихідні дані для кластерного аналізу регіонів України за рівнем
соціальної безпеки

Область	1 інди- катор Var1	2 інди- катор Var2	3 інди- катор Var3	4 інди- катор Var4	5 інди- катор Var5	6 інди- катор Var6	7 інди- катор Var7	8 інди- катор Var8	9 інди- катор Var9
Вінницька	2,869	585,7	168	48,4	273	10,1	113,6	2,5	18,7
Волинська	2,771	321,5	128	59,7	271	16	99	1,4	12,1
Дніпропетровська	3,476	1586	1982	65	539	120,2	79,6	1,5	51,5
Донецька	4,102	1492	871		483	360,3	78	0,5	92,4
Житомирська	2,739	457,7	205	62,7	311	8,9	108,2	2,2	11,1
Закарпатська	2,943	332,1	54	60,9	202	6	61,8	0,8	12,8
Запорізька	3,479	905,6	447	61,1	593	58,3	90,7	2,2	50,3
Івано-Франківська	3,581	457,6	65	52,1	129	4,2	46,4	1,3	16,7
Київська	3,581	783,1	467	74,1	415	122,8	85	1,5	25,1
Кіровоградська	3,176	370,5	165	67,3	481	32,3	98,8	2,9	11,6
Луганська	3,176	588,6	133		497	506,8	67,6	0,6	31,1
Львівська	3,122	880,3	176	61,9	226	92,8	62	1,1	39,6
Миколаївська	3,347	433,1	439	67,4	370	53,4	99	2,3	12,6
Одеська	3,293	791,7	1429	109,1	439	52,9	82,5	1	20,7
Полтавська	3,165	603,4	211	56,1	412	31,4	86,7	2,7	34,1
Рівненська	2,989	384	100	52,6	228	12,8	109,2	2	11,6
Сумська	2,829	461,8	91	55,6	365	84,9	40,4	2,1	17,9
Тернопільська	2,530	356,9	48	44,8	189	4,4	94,8	1,6	14,4
Харківська	3,046	1244	272	43,2	311	162,3	85,4	1,4	51,3
Херсонська	2,771	387	212	75,6	373	14,8	90,7	1,7	10,6
Хмельницька	2,769	460,6	138	53,6	319	5,7	116,4	2	18,6
Черкаська	2,84	508,2	251	53	279	24,1	111,8	2,7	16,8
Чернівецька	2,621	275,4	38	30,1	246	1,1	61,1	1,4	8,9
Чернігівська	2,74	433,1	238	63,6	328	19	114,3	2	10,2

Результати кластерного аналізу представлено в таблиці 2.4. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку про неоднорідність стану соціальної безпеки в різних регіонах України. З огляду на те, що деякі показники є стимуляторами, а деякі – дестимуляторами, неможливо визначити, що певний кластер характеризується високим рівнем соціальної безпеки, а певний – низьким.

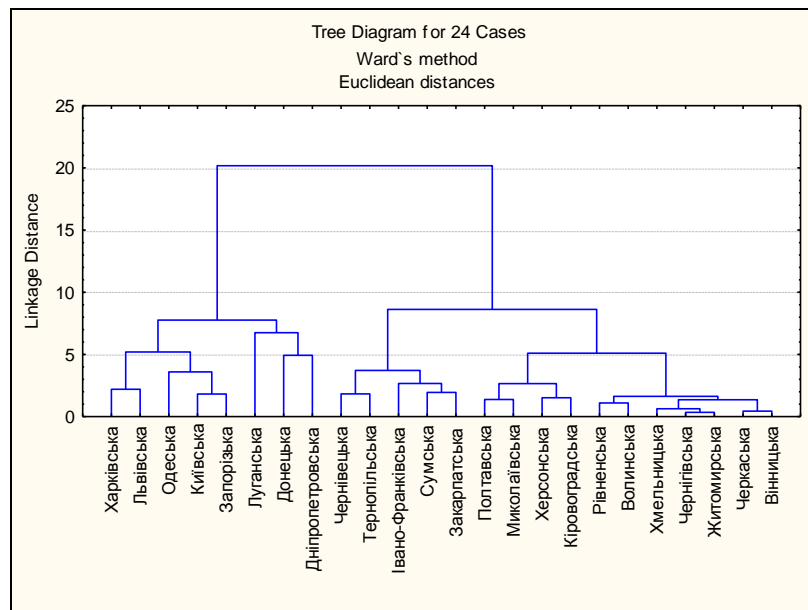

Рис. 2.6. Результати кластеризації регіонів за індикаторами соціальної безпеки методом Уорда у 2018 році

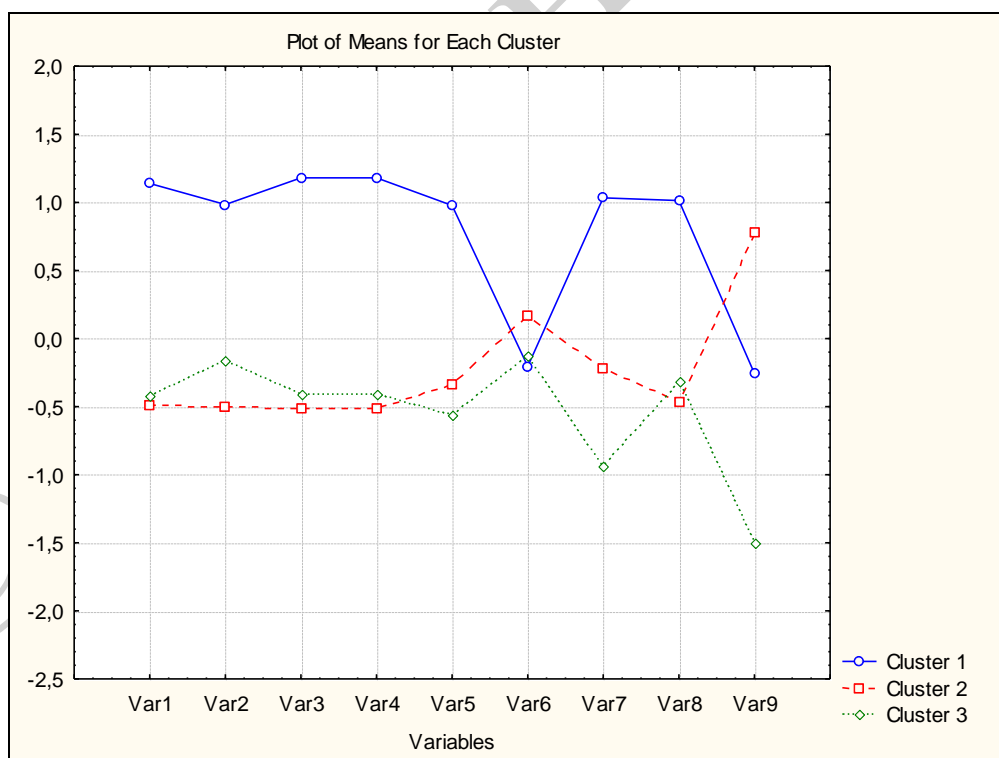

Рис. 2.7. Графік кластерних середніх індикаторів соціальної безпеки регіонів України у 2018 році за методом k-середніх

Так, регіони, що потрапили до першого кластеру, а саме найкрупніші міста-мільйонники характеризуються високим рівнем оплати праці, пенсійним забезпеченням, а також найнижчим рівнем заборгованості із виплати заробітної плати. При цьому ці ж регіони характеризуються високим значенням показників захворюваності на ВІЛ, туберкульоз, рівнем злочинності на душу населення.

До другого кластеру увійшли аграрні регіони країни, в яких невисокі значення показників суто соціальної безпеки, проте високі значення індексів соціальної напруги – заборгованості із виплати заробітної плати, кількості працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, рівня безробіття. Така ситуація може бути обумовлена в першу чергу сезонним характером роботи працівників в аграрному секторі, а також відсутністю підтримки працівників цього сектору з боку держави.

До третього кластеру увійшли західні регіони країни, які характеризуються дещо вищими значеннями показників соціальної безпеки у порівнянні із регіонами другого кластеру, та найнижчими в країні показниками оплати послуг ЖКГ та найнижчою кількістю працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості [56].

Проведений аналіз дозволяє визначити заходи, які повинні бути спрямовані на державному та, в першу чергу, місцевому рівні для подолання соціальної напруги в суспільстві:

- зменшення рівня диференціації населення за доходами;
- виявлення та усунення причин, що призводять до різкого розшарування суспільства;
- підтримка малого підприємництва, самозайнятості працівників, особливо для регіонів другого кластеру;
- розвиток соціального підприємництва;
- проведення соціальної роботи з населенням;
- інформування та підтримка здорового способу життя серед молоді;
- вжиття заходів щодо протидії кризовим демографічним процесам;

забезпечення ефективного соціального захисту населення, в тому числі забезпечення фізичного і духовного здоров'я;

забезпечення підтримки та розвитку культурного потенціалу нації, національної самоідентифікації;

захист прав споживачів.

Таблиця 2.4

Результати кластерного аналізу регіонів України на індикаторами соціальної безпеки у 2018 році

Номер кластеру	Регіони, що входять до кластеру	Особливості
1	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Харківська, Одеська	Характеризується високими індикаторами соціальної безпеки, єдине низьке значення має показник заборгованості із виплати із заробітної плати.
2	Вінницька, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська	Характеризується середніми значеннями індикаторів, має найбільшу кількість працівників, що перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості
3	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Сумська, Чернівецька	Також характеризується середніми значеннями показників, мають найменшу кількість працівників, що перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості та низький рівень плати населенням регіонів послуг ЖКГ

Таким чином, встановлено, що протягом 2009 – 2019 років спостерігалися значні зміни в соціальному середовищі України, в результаті чого позитивним явищем є збереження тенденції до зростання таких індикаторів, як наявність житлового фонду в середньому на особу, частка видатків зведеного бюджету

на освіту та охорону здоров'я у відсотках до ВВП, значення яких поступово наближається до оптимального. Разом з тим до негативних факторів впливу на рівень соціальної безпеки необхідно віднести тенденцію до зростання кількості вперше зареєстрованих захворювань на 100 осіб, у зв'язку із чим у конспекті підвищення рівня соціальної безпеки реформування соціальної політики необхідно здійснювати у напрямках: удосконалення системи соціального захисту; реформування політики зайнятості та реформування житлової політики держави.

Висновки до 2 розділу

Аналіз рівня життя населення за показниками середньомісячної заробітної плати дозволяє дійти висновку про незначні перевищення мінімальної заробітної плати у порівнянні з прожитковим мінімумом. За таких умов, мінімальна заробітна плата не дозволяє виконувати відтворювальні, економічні і соціальні функції, якими вона фактично наділена соціальним, зокрема міжнародним, законодавством інших країн, і не виконується в цій частині українським законодавством. При цьому такі функції (якщо орієнтуватися не на передусім занижений прожитковий мінімум, а на мінімально прийнятний для їх гіпотетичного виконання мінімальний споживчий бюджет) лише обмеженою мірою реалізуються при існуючому в даний час рівні середньої заробітної плати. Ці обмеження є ще більш істотними, якщо враховувати безпрецеденту для країн з ринковою економікою диференціацією за між-, внутрігалузевими і внутрівиробничими рівнями заробітної плати. В умовах такої диференціації, яка поки що не має тенденції до зниження, для дуже значної частини найманих працівників і членів їх сімей економічні можливості навіть для простого відтворення залишаються істотно нижчими за необхідні.

Аналіз структури витрат домогосподарств дозволяє дійти висновку про те, що більша частина коштів спрямовується на продовольчі товари, що теж негативним чином характеризує рівень життя населення.

В Україні законодавчо закріплені дві методики оцінки стану соціальної безпеки: відповідно до рекомендації, запропонованих в 2007 та відповідно до рекомендації розрахунку економічної безпеки, запропонованої в 2013. В консультативному проекті був визначений стан соціальної безпеки за обома цими критеріями. В результаті чого можна зробити наступні висновки:

протягом досліджуваного періоду спостерігалися значні зміни в соціальному середовищі України, в результаті чого позитивним явищем є збереження тенденції до зростання таких індикаторів, як наявність житлового

фонду в середньому на особу, частка видатків зведеного бюджету на освіту та охорону здоров'я у відсотках до ВВП, значення яких поступово наближається до оптимального. Разом з тим до негативних факторів впливу на рівень соціальної безпеки необхідно віднести тенденцію до зростання кількості вперше зареєстрованих захворювань на 100 осіб, у зв'язку із чим у концепті підвищення рівня соціальної безпеки реформування соціальної політики необхідно здійснювати у напрямках: удосконалення системи соціального захисту; реформування політики зайнятості та реформування житлової політики держави;

значно відрізняється стан соціальної безпеки і в регіонах України. Кластерний аналіз дозволив виявити три групи регіонів, тотожних за своїми індикаторами.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЗАСОБІВ ПОСИЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

3.1. Удосконалення державних механізмів забезпечення соціальної безпеки в Україні

Повне спрямування сталого розвитку визначається вимогами і національної, і соціальної безпеки. Головною метою сталого розвитку є безпечний та гармонійний розвиток його складових соціальної, економічної та

екологічної сфер задля забезпечення гідного життя сучасних та майбутніх поколінь, а у широкому сенсі – збереження людства.

В Україні немає правових засад реалізації ні сталого розвитку, ні соціальної безпеки. Але вимоги євроінтеграції України зводяться до реалізації положень “Стратегії сталого розвитку ЄС”. Україна належить до держав, які взяли на себе міжнародні зобов’язання щодо переходу системи господарювання на принципи сталого розвитку. Вони зводяться до загальних цивілізаційних вимог щодо збереження людства за наявності таких умов та ресурсів, які забезпечують рівність між поколіннями стосовно гідного життя. Зберегти ресурси для існування і розвитку нації на сьогодні і у майбутньому стає національним інтересом, який можливо реалізувати через забезпечення соціальної, економічної та екологічної безпеки. Наявність міжнародних зобов’язань України зі сталого розвитку, внутрішні потреби із його запровадження обумовлюють прийняття та реалізацію відповідного законодавства [63].

Україна стала на шлях адаптації та реалізації Глобальних цілей сталого розвитку 2030 до національних умов. У вересні 2015 р. у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття порядку денного розвитку після 2015 р., на якому було схвалено нові орієнтири розвитку. Зміст підсумкового документу Саміту “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку 2030” містить 17 Цілей Сталого розвитку та 169 завдань, які було схвалено і затверджено.

Вітчизняними науковцями було проведено експертну оцінку та проранжовано основні цілі сталого розвитку відповідно до вітчизняних реалій. Результати цього ранжування представлено на рис. 3.1.

Перші чотири місця посіли цілі, пов’язані з соціальною безпекою людини, яка не повинна жити у бідності, а повинна бути зайнятою і працювати в гідних умовах, завдяки чому сприяти сталому економічному зростанню, бути здоровою і вести здоровий спосіб життя, а також мати можливість здобуття

якісної освіти. Соціальна безпека суспільства вимагає миру та справедливості (67,6%), скорочення нерівності (57,1%), глобального партнерства заради досягнення цілей сталого розвитку (41,0%).

Для досягнення означених цілей, що відповідають Глобальним цілям сталого розвитку 2030 в Україні, доцільно розробити механізм забезпечення соціальної безпеки як на рівні держави, так і для окремого індивіда.

Реалізація заходів в рамках даного механізму повинна відповідати наступним принципам:

додержання балансу соціальної справедливості та економічної ефективності;

попередження виникнення соціальних загроз, ризиків, небезпек;

соціальна відповідальність;

підвищення соціальної свідомості у людини щодо самозбереження, самозахисту, саморозвитку;

забезпечення безпеки соціального розвитку, перевагу переговорних та мирних процедур, домовленостей при вирішенні конфліктів (спорів);

інформаційна відкритість та прозорість;

розвиток культури безпеки і страхування соціальних та економічних ризиків;

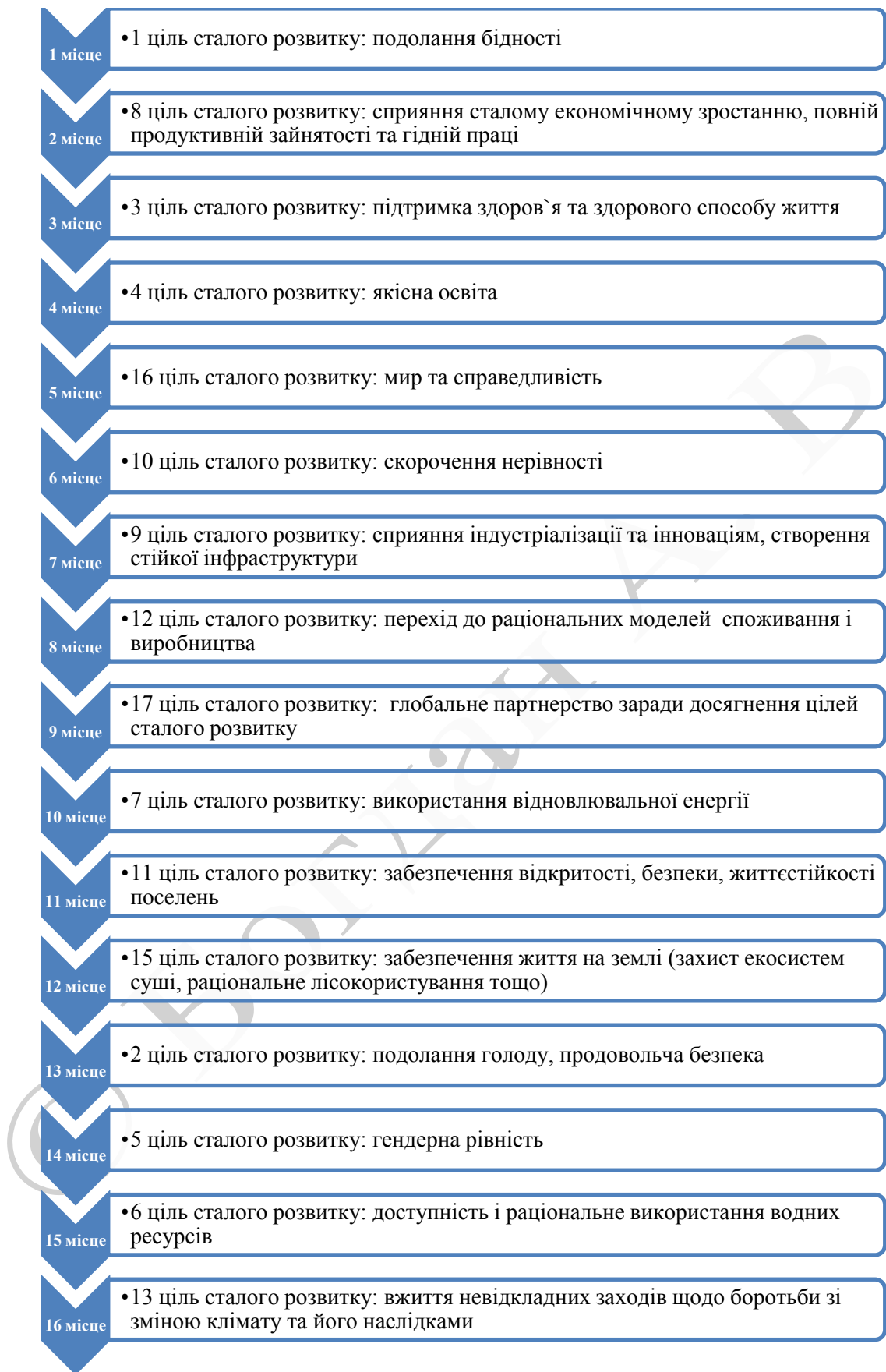

Рис. 3.1. Оцінка вагомості Глобальних цілей сталого розвитку 2030 для укріплення соціальної безпеки в Україні [63]

інтеграція з міжнародними системами безпеки в якості принципів соціальної безпеки;

збалансування економічної та соціальної складових національної безпеки при визначенні принципів забезпечення соціальної безпеки.

На рис. 3.2. представлений механізм забезпечення соціальної безпеки в Україні з урахуванням окреслених принципів, особливістю якого є виділення трьох рівнів забезпечення: держава, суспільство та людина.

Концептуальні засади соціальної безпеки потребують логічного переходу від мети, принципів та критеріїв до розкриття пріоритетних соціальних інтересів, обґрунтування соціальних загроз, визначення напрямів їх подолання й забезпечення соціальної безпеки, а також механізмів її реалізації.

Критерії досягнення високого рівня соціальної безпеки, які стають базою формування напрямів її забезпечення, є такими [57]:

- забезпечення високого рівня та якості життя населення, зростання його доходів за рахунок високопродуктивної праці, трудової, підприємницької та інноваційної активності;
- зниження рівня тінізації економіки, подолання корупції;
- збереження та нагромадження інтелектуального капіталу країни;
- соціальна орієнтація економіки, дотримання вимог економічної та соціальної безпеки країни;
- створення сприятливих умов формування і розвитку людського та соціального капіталу;
- досягнення консенсусу головних політичних сил щодо стратегічних орієнтацій розвитку країни, сприяння становленню демократизації управління та громадянського суспільства, забезпечення стійкості соціальної політики;
- підвищення рівня соціальної відповідальності суб'єктів у системі суспільних відносин та державного управління;
- запровадження механізмів затребування відповідальності державних і регіональних органів за несприятливий соціальний та економічний стан;

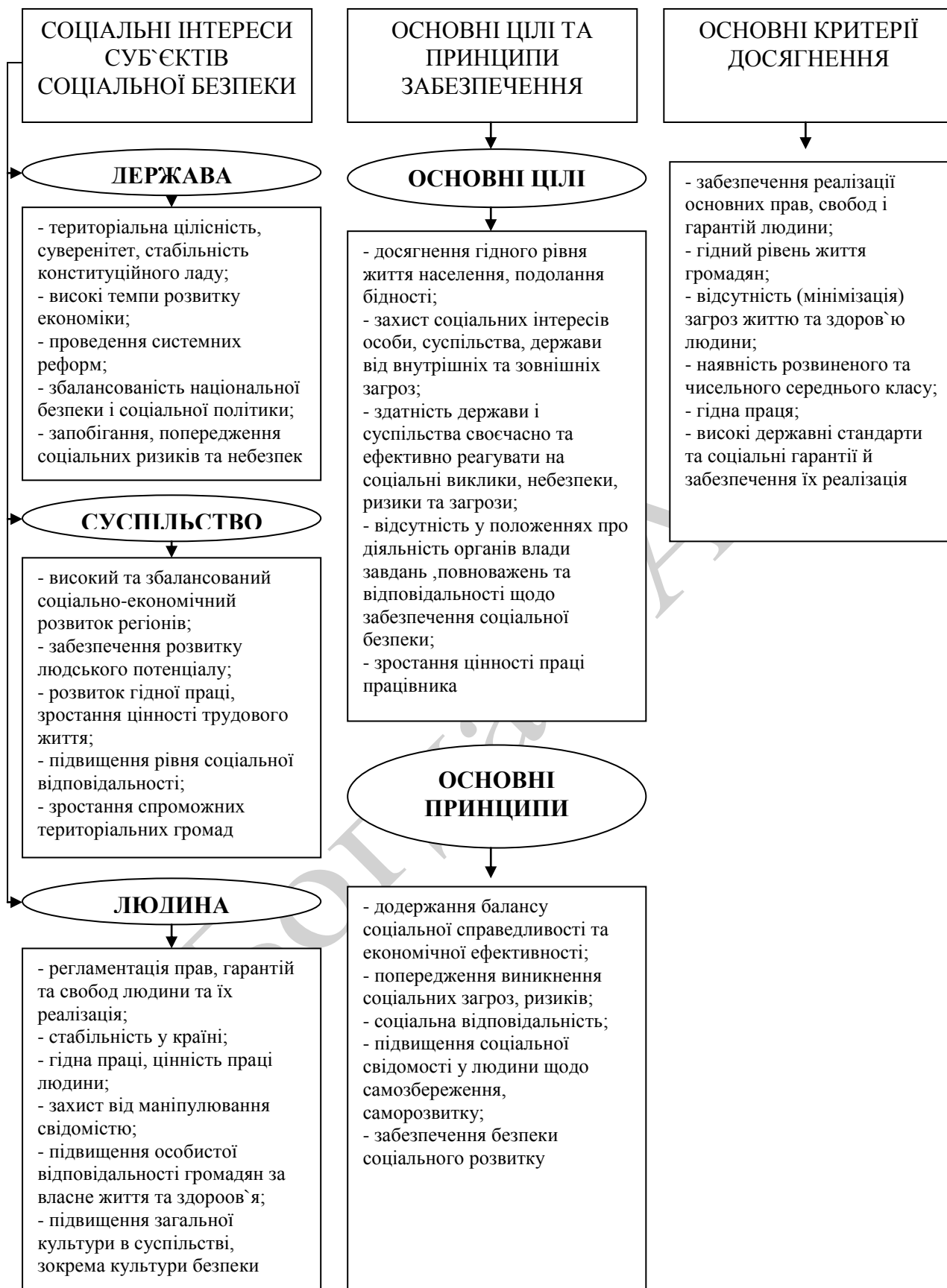

Рис. 3.2. Механізм забезпечення соціальної безпеки в Україні

- розвиток державно-приватного партнерства в системі економічного та соціального управління, суспільних та соціально-трудова відносин;
- підвищення рівня культури безпеки людини, працюючих;
- досягнення низького рівня конфліктної і соціальної напруженості; зниження протестного потенціалу суспільства;
- забезпечення державного регулювання витрат на соціальні цілі з урахуванням вимог економічного зростання;
- соціалізація складових економічної політики (інвестиційної, цінової, бюджетної, грошово-кредитної, податкової, структурної тощо);
- гармонізація суспільних відносин, гуманізація взаємин між людьми, зростання суспільної довіри, взаємодопомоги, співробітництва, соціального партнерства, солідарності, згуртованості;
- дотримання та реалізація національного законодавства в економічній і соціальній сферах;
- соціальна орієнтація економіки;
- додержання соціальних орієнтирів і зобов'язань, визначених у міжнародних договорах, учасником яких є Україна.

Соціальна безпека держави потребує реалізації таких напрямів забезпечення соціальної безпеки:

- забезпечення збалансованості системи національної безпеки та соціальної політики;
- подолання корупції в системі органів державного управління;
- зниження рівня тінізації в економічній та соціально-трудова сферах;
- переважання в системі соціального управління запобіжних, попереджувальних заходів виникненню соціальних загроз;
- сприяння становленню громадянського суспільства як суб'єкта державного соціального управління;
- розробка механізмів затребування відповідальності за небезпечний стан;

– розвиток прозорої системи публічного соціального управління, підвищення його якості та ефективності.

З метою реалізації 8 цілі сталого розвитку, яка, за оцінками українських експертів, стоїть на другому місці за важливістю, а саме, сприяння сталому економічному зростанню, повній продуктивній зайнятості та гідній праці, в роботі пропонується реалізувати соціальний проєкт «REINTEGRATION».

3.2. Розроблення проєктної пропозиції та документації соціального проєкту «REINTEGRATION»

3.2.1. Ідентифікація соціального проєкту «REINTEGRATION»

Назва соціального проєкту: «REINTEGRATION»

Мета соціального проєкту: формування сприятливих умов роботи для працюючих, які повернулися на роботу з відпусток по догляду за дітьми, і таких, які мають дітей віком до 3 років

Завдання соціального проєкту:

впровадити на підприємствах систему професійного навчання, розвитку і наставництва;

забезпечити гнучкий графік роботи для цільової категорії працівників;

підтримка, організація і проведення спортивно-оздоровчих і культурно-масових заходів для співробітників і їх сімей

Цільова група: працівники підприємств міста Харкова, які повернулися на роботу з відпусток по догляду за дітьми, і таких, які мають дітей віком до 3 років.

Нормативно-правові аспекти впровадження соціального проєкту:

Нормативно-правовим актом, відповідно до якого відбувається регулювання праці жінок, є Кодекс законів про працю, а саме глава XII [27]. Відповідно до неї є певний перелік соціальних гарантій, на які можуть розраховувати жінки в своїй трудовій діяльності, а саме:

заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років, до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направлення їх у відрядження (ст. 176);

переведення на легшу роботу вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 178);

перерви для годування дитини (ст. 183);

гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей (ст. 184);

надання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до чотирнадцяти років, путівок до санаторіїв та будинків відпочинку і подання їм матеріальної допомоги (ст. 185) [27].

Таким чином, можливо дійти висновку про те, що відповідно до вітчизняного законодавства жінки є захищеними від важкої праці, звільнення, відмови при прийнятті на роботу. Проте процес адаптації жінки, психологічна підтримка під час досить важкого життєвого періоду залишаються на розсуд роботодавця.

Єдиним напрямом організаційної підтримки жінок, що повернулися на роботу з відпусток по догляду за дітьми, який є законодавчо передбаченим, є організація дитячих ясел, дитячих садків, кімнат для годування грудних дітей, а також кімнати особистої гігієни жінок на підприємствах і в організаціях з широким застосуванням жіночої праці.

3.2.2. Загальний опис соціального проекту «REINTEGRATION»

В Україні існує проблема повернення на роботу жінок і чоловіків після відпустки по догляду за дитиною. Щорічно близько 400 тис батьків та матерів, повертаючись до роботи, стикаються з рядом труднощів, як втрата кваліфікації, відсутність попереднього робочого місця, недостатня кількість дитячих садків тощо. І, як наслідок, співробітники із сімейними обов'язками отримують меншу платню, повільно просуваються кар'єрними сходами, мають

гірший доступ до фінансових ресурсів і не можуть на повну реалізувати свій трудовий потенціал.

Актуальність та доцільність роботи з працівниками, які перебувають у відпустках по догляду за дитиною, у зв'язку з вагітністю та пологами підтверджується статистичними даними. На рис. 3.3. представлений аналіз сучасної ситуації з відпустками, лікарняними, пов'язаними з дітьми в Харківській області за період 2018-2020 рр.

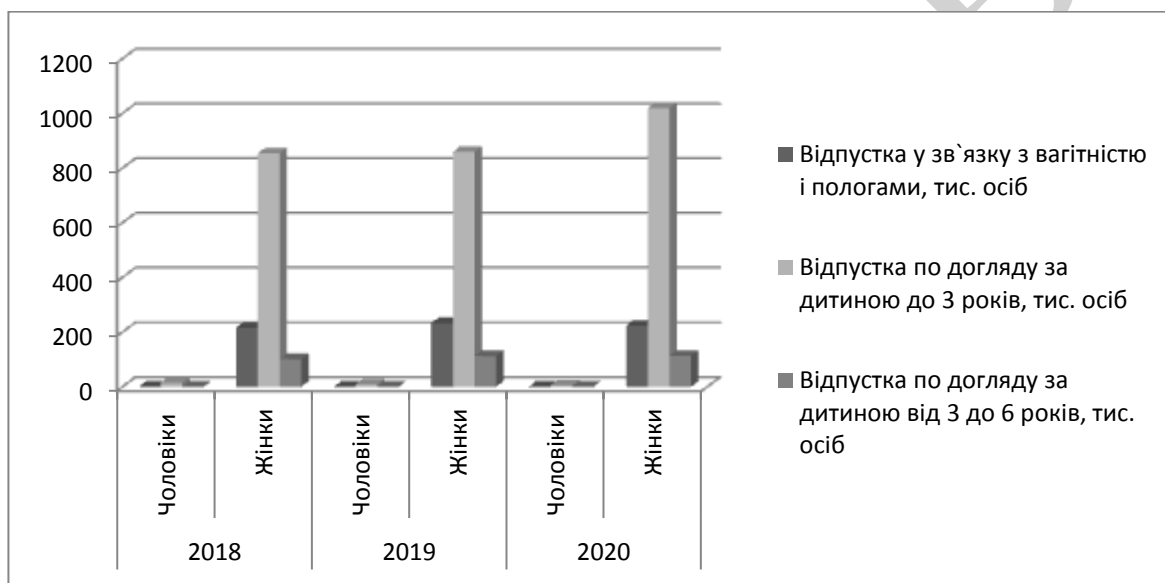

Рис. 3.3. Кількість працівників, які перебували у відпустках, лікарняних, пов'язаних з дітьми в Харківській області за період 2018-2020 рр.

Таким чином, можна побачити, що переважна кількість осіб, що перебувають у відпустках по догляду за дитиною, – жінки. Крім того, максимальна кількість осіб перепадає на відпустку по догляду за дитиною до 3 років, тобто це той період часу, доки дитину немає можливості відправити до дитячого садочку. Це потенційно економічно активні жінки, які не можуть виконувати свою трудову функцію через те, що народили дитину.

На рис. 3.4. представлений аналіз того, хто саме з батьків доглядає дитину та бере відпустку.

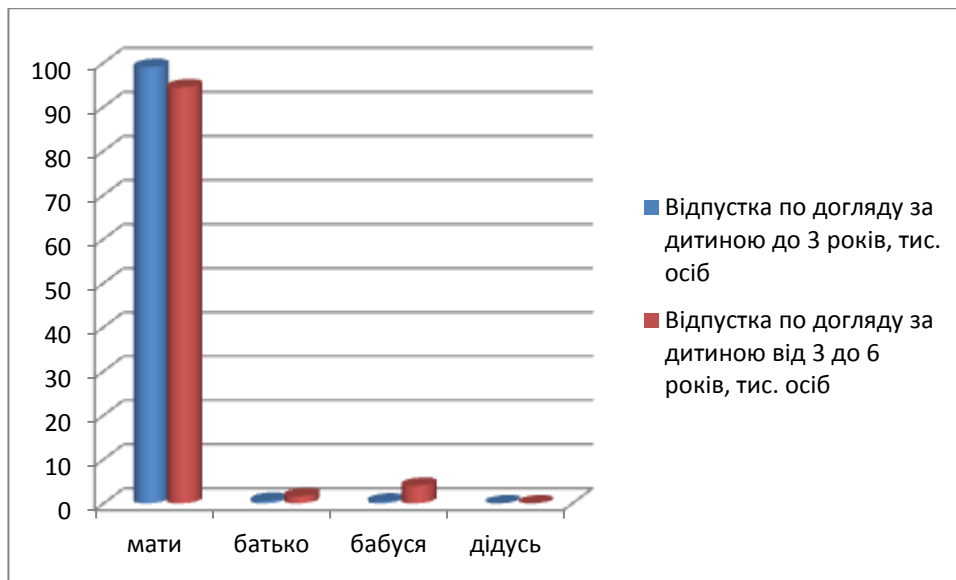

Рис. 3.4. Члени сім'ї, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною

На рисунку наочно можна побачити, що відпустку бере мати за здійснює догляд за малою дитиною самотужки.

Сьогодні дієвої моделі повернення фахівців із відпусток по догляду за дітьми в Україні наразі не існує і це є стимулом до пошуку шляхів покращення умов праці осіб із сімейними обов'язками.

Органом, відповідальним за реалізацію проєкту в Харкові пропонується обрати Харківську обласну громадську організацію «Професійна ліга соціальних працівників України», оскільки цільовою аудиторією цієї організації є робота з сім'ями з дітьми.

Етапи реалізації проєкту та відповідальні особи представлені в таблиці 3.1.

З метою визначення особливостей необхідної організаційної роботи з співробітниками, що повертаються з відпусток по догляду за дітьми або ж тих працюючих, які мають дітей у віці до 3 чи 6 років, в рамках проєкту пропонується провести анкетування серед найбільш великих підприємств Харкова з широким застосуванням жіночої праці, таких як корпорація «Бісквіт-шоколад», Sun in Bev Україна, ЗАО «Харківська бісквітна фабрика» та інші.

Дорожня карта пілотного впровадження соціального проекту
«REINTEGRATION»

№	Завдання	4 квартал	1	2	3	4
		2020 рік	квартал	квартал	квартал	квартал
		2021 рік				
1	Створення робочої групи, прийняття розпорядження про проект, навчання	X				
2	Аналіз ситуації, анкетування працівників великих Харківських підприємств, оцінка потреб у послугах	X				
3	Розроблення переліку послуг	X				
4	Розроблення документів і порядків, внесення змін до Колективного договору досліджуваних підприємств		X			
5	Розробка моделі реінтеграції працюючих з сімейними обов'язками		X			
6	Участь у навчальних тренінгах проекту співробітників, представників профспілок, працівників у декретних відпустках			X		
7	Формалізація внутрішніх процедур в компанії та практичне застосування моделей проекту реінтеграції до співробітників, що повертаються з відпусток по догляду за дітьми або ж тих працюючих, які мають дітей у віці до 3 чи 6 років				X	X

Таким чином, основним органом, відповідальним за реалізацію проекту, є Харківська обласна громадська організація «Професійна ліга соціальних працівників України». Психологічний супровід та організаційна підтримка працівників, особливо жінок, що виходять після декретної відпустки, дозволять підвищити ефективність їх діяльності, продуктивність праці, а

також в майбутньому скоротити потенційну плінність кадрів. Реалізація такого соціального проєкту дозволить покращити імідж підприємства, яке його проваджує та підвищити соціальну відповідальність.

3.2.3. Фінансове обґрунтування соціального проєкту «REINTEGRATION»

Бюджет проєкту «REINTEGRATION» представлений в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Зведений бюджет соціального проєкту «REINTEGRATION»

Код статті витрат	Статті витрат	Очікуване фінансування Представництва ЄС в Україні, тис. грн	Інші джерела, тис. грн	Разом
1	Оплата праці (загальна сума з урахуванням податків)	200,00	34,00	234,00
2	Обладнання	-	7,00	7,00
3	Матеріальне забезпечення	50,00	-	50,00
4	Непрямі витрати (в тому числі оплата комунальних послуг та енергоносіїв)	-	88,92	88,92
	Кошторисна вартість ПРОЄКТУ (сума статей 1-4)	250,00	129,92	379,92

З огляду на те, що Проєкт відповідає міжнародним нормам в галузі захисту прав жінок, таким як Стратегія досягнення рівності жінок і чоловіків ЄС на 2010-2015 роки (Глава 1), Конвенціям МОП №100 та 156, Рекомендаціям МОП № 90 та 165, Заключним положенням Комітету ООН з викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок до Звіту України, представленого в 2010 році, можливим є отримання фінансування від

Представництва Європейського Союзу в Україні, саме тому джерела фінансування розділені на дві групи: Фонд представництва та інші джерела, серед яких можливо виділити місцеві бюджети, спонсорську допомогу та інші.

3.2.4. Соціальна ефективність Проєкту

Результати впровадження Проєкту «REINTEGRATION» представлено на рис. 3.5.

«REINTEGRATION» на «макро» рівні буде розробляти та надасть підтримку прийняттю гендерно-чутливих стратегій включення жінок в процеси економічного розвитку та забезпечення рівних прав і можливостей в економічній та соціальній сфері.

На «мезо» рівні проєкт підвищить кваліфікацію та чутливість установ, що залучені до розробки та здійснення політики у сфері зайнятості – Міністерства соціальної політики, обласних управлінь праці та соціальної політики, управлінь сім'ї, дітей та молоді, профспілок та кадрових підрозділів компаній-роботодавців.

На «мікро» рівні проєкт розробить та запустить інноваційний механізм, який буде сприяти кар'єрному просуванню та розширенню економічних можливостей жінок, сприятиме просуванню політики та практики зайнятості, позбавлених гендерної дискримінації. Проєкт буде сприяти створенню умов праці, дружніх до сім'ї.

В рамках впровадження Проєкту доцільно використовувати багато-секторальний підхід із повноцінним залученням всіх установ та організацій, що займаються розробкою та впровадженням політики у сфері зайнятості та сімейної політики в Україні. Передбачається, що партнери Проєкту будуть брати участь у розробці та апробації інноваційної моделі, і відповідно протягом та після виконання проєкту ця модель буде належати партнерам.

Можливе законодавче забезпечення податкових пільг для компаній, які запроваджують модель реінтеграції на своєму виробництві (четвертий квартал впровадження Проєкту).

Рис. 3.5. Результати впровадження Проєкту «REINTEGRATION»

Висновки до 3 розділу

Соціальна безпека – складне соціально-економічне явище, яке включає в себе велику кількість складових. Всі вони були систематизовані ООН перелік Глобальних цілей сталого розвитку 2030, які були проаналізовані та проранжовані відповідно до особливостей сучасного вітчизняного суспільства.

Соціальна безпека України потребує реалізації таких напрямів забезпечення соціальної безпеки:

- забезпечення збалансованості системи національної безпеки та соціальної політики;
- подолання корупції в системі органів державного управління;
- зниження рівня тінізації в економічній та соціально-трудої сферах;
- переважання в системі соціального управління запобіжних, попереджувальних заходів виникненню соціальних загроз;
- сприяння становленню громадянського суспільства як суб'єкта державного соціального управління;
- розробка механізмів затребування відповідальності за небезпечний стан;
- розвиток прозорості системи публічного соціального управління, підвищення його якості та ефективності.

З метою реалізації останнього означеного напрямку та 8 цілі Глобального розвитку, яка була поставлена на друге місце українцям за своєї вагомості, а саме сприяння сталому економічному зростанню, повній продуктивній зайнятості та гідній праці, в роботі пропонується реалізувати соціальний проєкт «REINTEGRATION».

Головним завданням Проєкту є допомога в поверненні на роботу осіб, які перебували у відпустках по догляду за дитиною, або декретних відпустках. В роботі наведені статистичні дані Харківської області, які актуалізують це питання для підприємств, визначено строки на відповідальних осіб за реалізацію Проєкту, а також складено його кошторис.

Ефективність Проєкту проявляється в короткостроковій, довгостроковій перспективі, а також на всіх рівнях господарювання.

ВИСНОВКИ

Соціальна безпека – складова національної безпеки, яка проявляється в комплексі заходів, що реалізуються на державному рівні з метою досягнення захищеності інтересів населення від загроз щодо його соціального стану та рівня життєзабезпечення, а також досягнення в суспільстві соціальної злагоди, цілісності, підтримка системи цінностей та моральності.

Структурно-функціонально система соціальної безпеки складається із таких елементів: суб'єктів соціальної безпеки (органи державного управління, інститути громадянського суспільства); об'єктів соціальної безпеки (інтереси та цінності людини, суспільства, держави); принципів формування та забезпечення соціальної безпеки; механізмів та інструментів державної політики щодо забезпечення соціальної безпеки. Забезпечується соціальна безпека шляхом реалізації державної політики з використанням механізмів та інструментів державного управління.

Механізм забезпечення соціальної безпеки – це система організаційно-економічних і правових заходів по запобіганню соціально-економічним загрозам, що включає в себе наступні елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і суспільства з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз соціальної безпеки; вироблення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких приводить до нестабільності і соціальних конфліктів; діяльність держави по виявленню і попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз безпеки соціальної сфери. Як основу механізму забезпечення соціальної безпеки слід розглядати сукупність об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя в їх саморозвитку і саморуху.

Стан системи соціальної безпеки в Україні на думку багатьох вітчизняних експертів та фахівців повинен здебільшого охоплювати показники збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства і держави, а також здійснювати індикативне регулювання

соціальних процесів, соціальної сфери та її інфраструктури у розвитку державного організму.

Аналіз рівня життя населення за показниками середньомісячної заробітної плати дозволяє дійти висновку про незначні перевищення мінімальної заробітної плати у порівнянні з прожитковим мінімумом. За таких умов, мінімальна заробітна плата не дозволяє виконувати відтворювальні, економічні і соціальні функції, якими вона фактично наділена соціальним, зокрема міжнародним, законодавством інших країн, і не виконується в цій частині українським законодавством. При цьому такі функції (якщо орієнтуватися не на передусім занижений прожитковий мінімум, а на мінімально прийнятний для їх гіпотетичного виконання мінімальний споживчий бюджет) лише обмеженою мірою реалізуються при існуючому в даний час рівні середньої заробітної плати.

Аналіз структури витрат домогосподарств дозволяє дійти висновку про те, що більша частина коштів спрямовується на продовольчі товари, що теж негативним чином характеризує рівень життя населення.

В Україні законодавчо закріплені дві методики оцінки стану соціальної безпеки: відповідно до рекомендації, запропонованих в 2007 та відповідно до рекомендації розрахунку економічної безпеки, запропонованої в 2013. В консультативному проекті був визначений стан соціальної безпеки за обома цими критеріями. В результаті чого можна зробити наступні висновки:

протягом досліджуваного періоду спостерігалися значні зміни в соціальному середовищі України, в результаті чого позитивним явищем є збереження тенденції до зростання таких індикаторів, як наявність житлового фонду в середньому на особу, частка видатків зведеного бюджету на освіту та охорону здоров'я у відсотках до ВВП, значення яких поступово наближається до оптимального. Разом з тим до негативних факторів впливу на рівень соціальної безпеки необхідно віднести тенденцію до зростання кількості вперше зареєстрованих захворювань на 100 осіб, у зв'язку із чим у конспекті підвищення рівня соціальної безпеки реформування соціальної політики необхідно здійснювати у напрямках: удосконалення системи соціального захисту; реформування політики зайнятості та реформування житлової політики держави;

значно відрізняється стан соціальної безпеки і в регіонах України. Кластерний аналіз дозволив виявити три групи регіонів, тотожних за своїми індикаторами.

З метою покращення ситуації, що склалася в Україні в контексті проблем соціальної безпеки, в роботі пропонується впровадити механізм забезпечення соціальної безпеки в Україні, особливістю якого є виділення трьох рівнів забезпечення: держава, суспільство та людина.

Крім того, на мезо-рівні пропонується реалізувати соціальний Проєкт «REINTEGRATION», метою якого є формування сприятливих умов роботи для працюючих, які повернулися на роботу з відпусток по догляду за дітьми, і таких, які мають дітей віком до 3 років.

© Богдан А.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баланда А. Л. Соціальна складова національної безпеки України / А.Л. Баланда // Демографія та соціальна економіка. – № 1. – 2006. – С. 166–172.
2. Беляєв, О.О. Соціально-економічна безпека: навч.посіб. / О.О. Беляєв, Л.П. Бортнікова, В.І. Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2010. – 316 с.
3. Білорус О.Г., Лукьяненко Д.Ж. Глобалізація та безпека розвитку / О.Г. Білорус, Д.Ж. Лукьяненко. – К.: Вид-вд КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Богиня Д.П., Куликов Г.Т., Шамота В.М., Лісогор Л.С., Долгова Л.І. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати / НАН України. Інститут економіки. – К., 2001. – 300с.
5. Буземайер М. Політичні позиції щодо європейської економічної та соціальної моделі: мозаїка інтересів / М.Буземайер, К.Келлерман, А.Петрінг, А.Штухлік. – К.: Заповіт, 2007. – 50 с.
6. Весельська Л.А. Соціальна безпека: проблема визначення / Л.А. Весельська // Науковий вісник Академії муніципального управління. – №2. – 2010. – С. 457-461.
7. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Л. Вітте. – К.: Видавництво «Заповіт», 2006. – 43 с.
8. Владико О. Соціальна напруженість і готовність до соціального протесту // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – 705 с.
9. Гетьманцева Н. Д. Соціальна безпека як складова соціальної політики держави / Н.Д. Гетьманцева // Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.). – Київ: Принт-Сервіс, 2017. – С. 27-31.
10. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / За ред. О.Г. Білоруса. – К.: КНЕУ, 2010. – 733 с.

11. Гнибіденко, І.Ф. Соціальна безпека: теорія та українська практика / За ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового та ін. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
12. Грищук О.В., Гелеш А.І. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві/ О.В. Грищук, А.І. Гелеш. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – 288 с.
13. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників / О.О. Давидюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23
14. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2010. – № 1. – С. 20-28.
15. Декларація про державний суверенітет України // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1996. – С. 2.
16. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
17. Дмитриченко Л. И. Методологические основы обеспечения экономической безопасности государства / Л. И. Дмитриченко, А. С. Хорошева // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. трудов. – Донецк: ДонНУ, 2010. – 105 с.
18. Дорогунцов С.І., Ральчук О.М. Сталий розвиток і безпека: аспекти сполучення / С.І. Дорогунцов, О.М. Ральчук. – К.: Т-во „Знання” України, 2002. – 34 с.
19. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.

20. Завора Т. М. Теоретико-методичні підходи до оцінювання рівня національної безпеки у соціальній сфері в умовах системної трансформації / Т.М. Завора // Економіка і регіон. – № 6. – 2015. – С. 34-40.
21. Закон України «Про оплату праці». – Том 8. – К.: АТ "Книга", 1997. – С. 210 – 218.
22. Закон України «Про всеукраїнський перепис населення» . [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/205814/ed20121202/find?text=%C4%EE%EC%E3%EE%F1%EF%EE%E4%E0%F0%F1%F2%E2%EE>
23. Закон України «Про основи національної безпеки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
24. Калина Е. С. Понятие безопасности и право на безопасность как одно из личных прав / Е. С. Калина // Безопасность бизнеса. – 2004. – № 4. – С. 9–10.
25. Кістяківський Б. Держава і особистість / Б. Кістяківський / Богдан Кістяківський. Вибране. – К.: Абрис, 1996. – 239 с.
26. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір / О.П. Коваль. – Київ : НІСД, 2016. – 34 с.
27. Кодекс законів про працю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
28. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
29. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та основні її складові / Н.В. Коленда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf>
30. Колесніков А.П. Оцінка рівня соціальної безпеки держави: порівняння підходів та перспективи розвитку / А.П. Колесніков // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2017. – № 26. – С. 157-163.

31. Колоткина О. А. Право личности на безопасность: понятие, место в системе прав человека и особенности изучения в курсе конституционного права РФ / О. А. Колоткина // Право и образование. – 2007. – № 11. – С. 109–114
32. Кондратенко Е.В. Социальная безопасность в контексте феноменологического подхода / Е.В. Кондратенко // Азимут научных исследований: педагогика и психология. – 2015. – № 1 (10). – С. 82- 83.
33. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верхов. Ради України від 16 січ. 1997 р. № 397 // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 10.
34. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. – 656 с.
35. Куценко В. І., Удовиченко В.П. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В.І. Куценко, В.П. Удовиченко. – Чернігів: Бур, 2010. – 652 с.
36. Кучерук С. С. Механізми реалізації соціальної безпеки в Україні / С. С. Кучерук // Університетські наукові записки, 2007. – № 4. – С. 438– 444.
37. Лібанова Е. Досвід соціальної політики в країнах розвинутої ринкової економіки і можливості його використання в Україні / Е. Лібанова // Україна: аспекти праці. – №1. – 1997. – С. 36-41.
38. Лібанова Е.М. Перспективи трансформації соціальної сфери України// Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1–2. – С. 56-62.
39. Мінін В.А. Возвратное право и социальная безопасность / В.А. Мінін. – М.: ЕКСМО, 2000. – 198 с.
40. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / В.І.Мунтіян – К.: КВІЦ, 2009. – 461с.
41. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навчальний посібник / За заг. ред. П.В.Мельника, Н.Р.Нижник. – Ірпінь, 2000. – 304 с.

42. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення / О.Ф. Новікова. – Донецьк: Інститут економіки промисловості України, 2006. – 408 с.

43. Новікова О.Ф. Організаційно-економічне регулювання соціальної безпеки в системі державного управління. Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.02.03 / НАН України; Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2008. – 51с.

44. Паламарчук В.М. Соціальна стратегія України у період здійснення соціальних реформ / В.М. Паламарчук // Національний інститут стратегічних досліджень. – № 11. – 2003. – 31 с.

45. Пирожков С.І. Концептуальні підходи до формування систем національної безпеки України. Проблеми національної безпеки / С.І. Пирожков // Стратегічна панорама. – №1. – 2003. – С. 93-107.

46. Повстин О. Соціальна безпека суспільства як фактор впливу на розвиток особистості / О. Повстин // Віртуальний університет: навч. серед. Львівського ДУ БЖД. – №4. – 2007. – С. 152-157.

47. Похилюк В. В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки: монографія / В. В. Похилюк. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008 – 403 с.

48. Приятельчук А. О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин / А. О. Приятельчук, О. М. Іщенко // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. – № 19. – 2010. – С. 135-140.

49. Програма переходу України до збалансованого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eco-live.com.ua/.../102-programa-perekhodu-ukraini-do-zbalansovanogo-rozvitku

50. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, наказ від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>

51. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, наказ Міністерства економічного розвитку

і торгівлі України від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

52. Рясна Н. Основні показники соціальної складової економічної безпеки регіону. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/>

53. Серебряков В.В. Социальная безопасность России / В.В. Серебряков. – М.: УСПИ РАН, 2006. – 352 с.

54. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення / В. Скуратівський, О. Линдюк // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – № 3. – 2011. – С. 194–203.

55. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики / В.А. Скуратівський. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.

56. Сотнікова Ю.В., Агавердієва Х.Ф. Психологічні аспекти соціальної безпеки в Україні / Ю.В. Сотнікова, Х.Ф. Агавердієва // Економіка розвитку. – №18. – 2019. – С.41-48.

57. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новікова та ін. ; за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.

58. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії Проблеми національної безпеки / Хомра О. У., Русанова Т. Є. // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – С. 256-262.

59. Социальная экология и социальная безопасность // Социальная Европа в XXI веке / Под ред. М. В. Каргаловой. – М., 2011. – С. 41–54.

60. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. – К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 184 с.

61. Хасбулатов Р. И. Мировая экономика / Р.И. Хасбулатов. – М.: Экономика, 2001.– 598 с.
62. Хомра О.В. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії / О.В. Хомра // Стратегічна панорама. – №1. – 2004. – С. 37-39.
63. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strategy2020.lg.ua/index.php/analitichni-materiali-i-doslidzhennya/27-tsili-stalogo-rozvitku-do-2030-roku>
64. Шевчук І.В. Загрози економічній безпеці України в умовах політико-економічних реалій / І.В. Шевчук // Університетські наукові записки. – №1. – 2018. – С. 175–185.
65. Яковец Ю.В., Доброхлеб В.Г., Яковец Т.Ю. Социальная безопасность как основа социальной политики РФ / Ю.В. Яковец, В.Г. Доброхлеб, Т.Ю. Яковец // Стратегические приоритеты. – 2017. – № 2 (14). –С. 26-40.
66. Ярова Л.В. Нові тенденції соціальної політики у сучасному світі. Освіта регіону / Л.В. Ярова // Український науковий журнал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua>
67. Balcerowicz L. W kierunku organiczonego państwa. Drugie wydanie / L. Balcerowicz. – Washington D.C.: The World Bank Group, 2004. – 28 p.
68. Bronstein A. Labour Law Reform in the EU Candidate Countries: Achievements and Challenges / A. Bronstein. – Geneva: International Labour Office, 2003. – 41 p.
69. The Works of Jeremy Bentham: Published under the Superintendence of His Executor, John Bowring. Vol. 1 / J. Bowring. – Edinburgh: Adamant Media Corporation, 2001. – 720 p.
70. Swedish Emergency Management Agency, Societal Security and Crisis Management in the 21st Century. – Stockholm, Sweden, 2004. –19 p.